

TUDÓSÍTVÁNY

A KEGYES TANÍTÓRENDIEK

BUDA-PESTI FŐGYMNASIUMÁRÓL

AZ 1876⁷-IKI TANÉVBEN.

BUDA-PEST, 1877.

NYOMATOTT A „HUNYADI MÁTYÁS“ INTÉZETBEN.

TARTALOM.

- I. A magyar irodalomtörténet, tanügy és könyvnyomdászat 1450—1500-ig.
- II. A tanári kar.
- III. Tudósítás a tanodáról.
- IV. Tanterv.
- V. Írásbeli feladványok.
- VI. Az ifjúság érdemsorozata.
- VII. A sorozatban használt rövidítések magyarázata.
- VIII. Statistikai kimutatás a tanulókról.
- IX. Az érettségi vizsgálat eredményének áttekinteté^s az 1876—7-iki tanév végén.
- X. Figyelmeztetés.

I.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNET, TANÜGY ÉS KÖNYVNYOMDÁSZAT 1450—1500-IG.

Az emberi lélek munkálkodásának legszebb feladatát képezi a multban élt egyéniségek működéseinek kikutatása, megősmereése és ez által önművelődésének előmozdítása. — E cél elérésére irányított törekvésekkel találkozunk a történelem lapjain; mint tűnnek el a kutatás és tanulmányok eredményei, ha az igaz, jó és szép kívánalmait ki nem elégítik; és mint alkot ujjabb és ujjabb eszméket az elme, melyektől a magasabbak után való törekvéseinek kielégítését várja. — A világtörténelem e lankadatlan munkálkodásaiban két eszme vívá ki a főhatalmat a többiek felett; az egyik a hellen-római műveltségi kör hatalmas munkálataival, és minden korokra kiható műveltségével; a másik, mely az ember polgári és családi jogait szentesíté, isteni eredetű törvényeivel őt a Mindenhatóhoz kapcsolá, szellemi és anyagi szabadságát visszaállítá, szóval tisztán az „embert“ megalkotá — a kereszténység.

A történelmi eseményeknek okait kikutatni, az emberi szellem munkálatainak intentióit átértetni s azok törvényeit megalkotni, korán sem oly könnyű mint az anyagi világ tárgyainál, melyek érzekeink alá esők, szétzedhetők majd összeállíthatók s következtetéseikben majd mindig biztosak.

Miért is hogy a multat teljességében megalkothassuk az álladalmi, társadalmi s családi viszonyok nem kevésbbé figyelembe veendők, mint az illető nép vallási, tudományos, művészeti s költészeti állapotai; és e részletekből készitendő a kép, melyben az egész kor minden mozzanatával teljes egészében előttünk fog állani. — Valamint a csermely forrásától kevés vizével fut előre, s csak lassan-lassan az ujjabb vizek felvételével nagyobodik patakka, míg végre hatalmas hullámú folyóvá lesz: úgy a történelem szűk folyása is annyival inkább szélesebbé lesz, ha az emlékeket kutatók és vizsgálók minél több részletet állitanak egymás mellé s a tanuló tudvágyát teljesen kielégítő egészlet alkotnak.

Történetirodalmunk a kutatások terén ujjabb időkben szép előhaldást tanúsít, s munkálatainak eredményét mind inkább terjeszti; ez által a m. olvasó közönség mind jobban fog meggyőződhetni a történet igaz adatairól, mind mélyebben tekinthet a korok férfainak lelkületébe, s így a valót hamisítás s ferdítés nélkül ösméri meg.

Azon félszázadban, melynek művelődési viszonyaiból e vázlatot állítjuk itt elő, a szellemi erő hatalmasan tör győzedelemre emelkedni a hősiség felett; a személyes bátorság még megtartá ugyan jogait a valódi ér-

dem felett, de már a tudományok és művészetek iránti szeretet annyira meggyökeresedett egyesek szívében, hogy habár lassú, de biztos eredménnyel haladtak a messze fekvő, de szebb jövő felé.

Több mozgalom történt ugyan a multban is ez irányban, voltak az Árpádok alatt iskolák és tudósok, N. Lajos és Zsigmond alatt egyetemek, adományozásokat és szabadalmakat osztogattak a királyok a külföldről bevándorlott tudósoknak; de a tartós háborúk, az ellenségek gyakori berohadásai és pusztításai, benső egyenetlenség stb. voltak az okok, melyek e hasznos intézkedéseket már is esirájukban elfojták.

Itt a XV. sz. második feléből tárgyaljuk a tudományos mozgalmakat és munkásságot, akár hazánkiai akár idegenek létesítették is azokat, továbbá a tudományok alapvető intézeteinek az iskoláknak és terjesztő eszközeinek a könyvnyomdászatnak és kereskedésnek történetét.

I. Irodalomtörténet.

A nép szellemi életére legbiztosabban következtethetni a tudományok egyes ágaiban és a költészetben kifejtett munkálatoknak minőségileg és mennyiségileg megbírált összegéből. — Miért figyelemmel kell lenni, az idegenek által más nyelven írt, de hazánkat érdeklő, szellemi termékekre is, amelyek segítségével a kor összes munkálataiba betekintve, magunknak a történekről meggyőződést szerezhethünk. Az egyes tudományágak egymás mellé állításából látjuk, mily irány emelkedett túlsúlyra s birta nemzetének nagyobb bizodalját.

1) *A hittudomány* ezen korban az egyetemek fő tárgyát képezte, a többi tanulmány csak is a hit dolgainak tökéletes átértése, nagyobb terjesztése és mélyebb megismerése végett adatott elő; az emberi művelődési haladásnak lelke a hit volt.

A hittudományi tárgyak elseje a szentiratok tanulmánya volt, melynek Pozsonyban Grueber Mátyás és Krumpachi Lőrincz, Budán pedig Schwarz Péter dömés és Márton budai plébános voltak tanárai.¹⁾

Magyarországban a tudományok terén általában kiváló, a hittudományokban pedig első helyet foglalta el a külföldi Schwarz Péter (Niger), a würzburgi theologiai intézetnek volt tanára; Spanyol-, Francia- és Németországi egyetemeken kiképzett férfiú; a Messiásról a héber írástudók ellen Regensburgban nyilvánosan tartott vitatkozásairól híres, melyek „Tractatus contra perfidos Judaeos,“ czim alatt jelentek meg; (téved Fessler,²⁾ midőn ezen művét a bizonytalan „Stella Messiae“ cziművel egynek állítja,³⁾ másik műve „Clypaei Thomistarum adversus omnes doctrinae Doctoris angelici obtrectiones. Venetiis. 1481,“ melyben sz. Tamás tanainak védelmezése mellett Mátyás királynak bőkezűségét magasztalja; e férfiúra bizta

¹⁾ Katona Hist. crit. XVI. p. 823—5. Wallaszky Tent. Hist. Litt. p. 56. — ²⁾ Gesch. d. Ungern V. k. 657. l. — ³⁾ Wall. Tent. p. 36.

Mátyás budai főiskolájának igazgatását, melynek helyisége, mig nagyszerű tervét létesítheti, a dömések zárdája volt.

A szentirati tanulmányok általános felvirágzására döntő befolyással volt ez egyetem, melynek növendékei közül számosan vállalkoztak e téren erejüket kifejteni; maga a tanulmány a vulgata nyomán történt, és ez hány művelővel birhatott, mutatja azon adat, hogy 1462—1500-ig a vulgata nem kevesebb mint 80 kiadásban jelent meg. Sajnos, hogy a hittudományok terén fáradozók életéről és munkásságáról csak töredékeket birunk felmutatni, melyek a *biblia-fordításra* és a *hitszónoklatra* vonatkoznak.

A bibliafordításnak irodalmunkban legrégebb emléke az úgynevezett müncheni codex, mely Tatrosban Németi György által íratott 1466., és kétségtelenül sokkal régibb szöveg másolata; tartalma a 4 evangelista.¹⁾

Bátori László életkörülményeiből keveset tudunk; a nevérol híres családnak sarjadéka, a pálos rend sz. lőrinczi zárdájának tagja; művei 1) sz. írás; 2) Szentek élete; szentirási művében elődétől független, szabadabb; a vulgata alapján szerkesztett.²⁾

A sz. írás egyéb részletei az e korbéli különféle codexekben elszór-
tan fordulnak elő.

A szentirati tanulmányokban való nagy jártasságra mutatnak az egyházi és világi rendeletek szerkesztői, a főpapi levelezések, az okmányokban előforduló egyes mondatok; magáról a királyról több adat van, hogy e tudományokban a jártasabbak közé tartozott, — mint ez a Cattus Jánossal tartott párbeszédéből kitűnik.³⁾

A hittudomány gyakorlati oldala — a hitszónoklatnak kitűnő művelői: Magyar Mihály (Michael de Hungaria) a pálosok pesti conventjének tagja, a párizsi egyetemen Laad Jakab költségén képzett, a szeplőtelen fogantatásról Budán tartott beszéde által elhíresült hittudor.⁴⁾ — Művei hittudományiak és vegyes tartalmúak: De immaculata conceptione beatae Mariae Virginis; Sermones de Sanctis; Sermones XIII. universales sok kiadásban jelent meg (néhány az akad. és egyet. könyvtárban); hírét rendében és azonkívül főleg beszédei alapíták meg.⁵⁾

Pelbárt Oswald, temesvári születésű ferenczes; korának híres szónoka 1501 (?) körül virágzott, vasárnapi s ünnepi predikációkat irt; többi művei a poenitentiartartásról, bűnökről, a tiz parancsolatról stb. szólanak. A külföldön is elhíresült sarkalatos munkája: „Aureum s. Theologiae Rosarium a negyedik kötetet Laskói Oswald pesti ferenczes fejezte be.⁶⁾

Szombathelyi Tamás 1476. pálos, rendfőnök, híres népszerű szónok: „spiritui conjunxit literam. . . quo studio factum, ut ex authenticis SS. Patrum doctrinis, plura opuscula, cum sermonibus popularibus, propria manu conscriptis ediderit“⁷⁾; ide tartozik szerzetére vonatkozó néhány munka.⁸⁾

¹⁾ Böven a régi M. Nyelvm. III. k. teljes másolat krit. és nyelv. jegyzetekkel. — ²⁾ Tud. Gyűjt. 1836. III. k. ³⁾ Kapr. P. I. p. 69. Wall. Tent. p. 17. Kaz. G. „Mátyás Király“ 58. l. Gal. Mart. 30. p. — ⁴⁾ Hor. Mem. Hung. P. II. p. 179. Lányi — Knauz I. 538. l. — ⁵⁾ Toldy M. N. Ir. II. k. 40 és 43. l.; Wall. Tent. p. 37.; Cz Witt. Spec. p. 395. — ⁶⁾ Hor. Mem. P. III. p. 392—7.; Toldy 441—43. ll. — ⁷⁾ Egerer p. 242. — ⁸⁾ Hor. Mem. P. III. p. 372.

Csanádi Albert 1492. pálos szerzetes, szónoklat mellett költészettel is foglalkodott; „*Alius idem Albertus, cognomento Chanadinus, praedicator excellens*“¹⁾ Remete sz. Pál életét írta meg ékes latin versekben. — Csuda Miklós (de Mirabilibus) kolozsvári születésű 1493. táján virágzott: *Tractatus de Praedestinatione* és *de vera Felicitate* cz. munkái híresek; hittudor s korának nagy szónoka.²⁾ — Egerer szerint 1468. körül vasár és ünnepnap szónoklataiért magasztaltattak Kelemen és Szegedi Jakab.³⁾ — Gyöngyösi Gergely 1490. táján pálos szerzetes, hit- és jogtudor, a rend főnöke, főleg szerzetének alapításáról szóló munkálatok és beszédek által korának egyik fő disze lett.

A hittudomány általános felvirágzását az említett munkálatokon kívül a biblia egyes részeinek átdolgozása s fordítása képezi, melyek azonban nagyrészt kiadatlanok⁴⁾; ezeknél számosabbak a szentek életrajzai, mint a középkori egyház igen kedvelt s terjesztett művei, a magános buzgólkodás leghasználtabb eszközei, melyeket papjaink a külföldi legenda-gyűjteményekből fordítottak.

Legjelesebb legenda-gyűjtemények 1) a Debreczeni könyvtár legendáriuma, mely 39 legendát s néhány elmékedést foglal magában, többek által iratott a XVI. sz. elején; — kiadva Toldy által⁵⁾ 2) A névtelen Carthausi legendáriuma az Érdy codex 140—675. ll., mely 99 szentnek és ezek közt több magyarnak életét foglalja magában; önállólag Toldy által 1859. egyes részek külön is kiadva. Ide tartozik számos példa, ima, kegyes elmékedés, vallásos tanítás stb.; — ez utóbb említettekből Toldy irod. tört.-ben mintegy 40-et ismertet; 15 van körülbelül kiadva.

Az említett magyar népszónokok beszédeiből, melyeket nagyjából magok is írtak, igen kevés maradt reánk, az is a fordítás bélyegét viseli magán; — a latin beszédek a szerzetház lakosaihoz mondattak, kik is e beszédeknek magyar fordítását készítették a lelkeskedő papság számára.

2) *A magyar nyelv-, tan és szónoklat.* A nyelv felvirágzása vagy aláhanyatlása szoros kapcsolatban van a nemzet álladalmi s társadalmi viszonyaival. — Mátyás, ki a minden oldalú felvirágzásnak emelője volt, nem hagyható használatlanul a magyar nyelvet. — Igaz ő szerette a külföldi tudósokat, a latin nyelvű tudományt, sőt külföldi vendégeivel, kivált tudományos dolgokról szeretett latinul beszélni; de e mellett szerette a magyar nyelvet és beszélő népét; magyarul szónokolt palotájában s az ország házában. — A latin nyelvnek használata — az új ismeretek, viszonyok és szellem változtával — nem volt oly tiszta és szabályos, mint azt a római irodalom remekműveiben feltaláljuk; de mondatalkotási, szófűzési s egyéb alaktani szépségei nem maradhattak hatás nélkül nyelvünkre. — A számunkra nagyon soványan fenmaradt töredékekből biztosan következtethetjük, hogy többen foglalkodhattak a nyelvtannal s egyéb segédtudományokkal.

1) Egerer p. 262.; — 2) Cz Witt. Spec. p. 254. — 3) R. m. Nyelvcml. II. k. XVI. l. — 4) Toldy i. m. 102. §. — 5) Régi magyar legendák tára. Pest. 1858.

Mennyire volt elterjedve a magyar nyelv, mutatja annak országgyűlési, megyei és a legtöbbször községi tárgyalásokban való használata. — Hunyadi János e nyelven tette le kormányzói esküjét; a hon követei is magyarul tették Velencében előterjesztéseiket; a községek hivatalos iratai e nyelven szerkesztvék; sőt olykor a pecsétek is magyar köriratúak voltak. Vagy meghallgatta volna-e a nép Tamás, Kelemen, Váradi Mihály és Szegedi Jakab egyházi szónoklatait (l. a hittudósok között), ha nem magyarul szólanak? Sőt Szombathelyi Tamás saját kezével irt popularis (magyar) beszédek is ada ki Eggerer szerint. — Lett-e az 1478-iki pozsonyi gyűlésnek eredménye főleg Erdélyben, bizonytalan. — Az egyes polgárok eskütétele magyar volt; nemkülönben Pest helyei, utczái, a bíró és esküdtek nevei, a város levelezései, a czéhrendszer, mely a magyar elemnek egyik fő ápolója volt, stb.¹⁾

A magyar nyelvnek ezen általános elterjedése világosan mutatja, hogy egy ker. államnak sem volt szándéka az anyanyelv elfojtásával köznyelvül a latint behonosítani: hanem biztosítván ennek köz-, tudományos és hivatalos ügyekben fennállását, — a tanodai oktatás tárgyai, mint ez másként nem is lehetett, a nép nyelvén adattak elő.

A nyelvtannak európaszerte első nemzeti íróját Magyarországon találjuk és pedig Mátyás király korában Cesinge János személyében, ki mint Decsy János írja: „non erubuit Ungaricam Grammaticam conscribere,“ de e nyelvtan már a XVI. sz. végén elveszett.

A nyelvtan segédeszközeiből a) egy szótárnemű kísérlet érdemel figyelmet Nyir-kállai Tamástól, mint ki némely nevezetesebb szókat jegyzett fel törvénytani szógyűjteményében.²⁾ Ilyenek: gyalogut arta via, kerengő atrium, váltság commercium, auriale főal, szántók coloni, nehezék pondus, félhitő schismaticus, kamaz silveus, gerjed saevit, varázslás augurium, fial privignus stb.³⁾ Szalkay László Theodul eklogájának feles sorközi magyarrítása, mely a széptani előadásoknak emlékét őrzi; Mátyás kormányának három utolsó évében iratott. Pápóci Imre esztergomi kanonok egyik könyvében növénytani kis terminologia foglaltatik: saltus lijgeth, surculus fijathal, fagus Bykffa, sambucus bozzaffa, caprificus kechkeragoffa fallit quia est herba invescans (?) parietibus, arbos dicitur frugifera, arbor dicitur non frugifera stb.⁴⁾

A naptárak több szentnek nevét — nagy részben eredeti latinban — őrizték meg; ⁵⁾ ezeknek méltatása körünkön kívül esik.

A szónoklatnak virágzására inkább következtetni lehet, mint biztos tényeket felhozni; a már fentebb említett egyházi szónokokat, s a gyakori orsz. gyűléseken fellépteket kivéve alig van egy kettő, kikre bizton hivatkozhatunk; e magyar szónoklatnak, mely a közép nemességre kiható volt, példányai lehettek Szilágyi Mihály⁶⁾ és maga Mátyás király.

¹⁾ R. m. Nyelvm. II. k. 372—3. l. — ²⁾ Szilágyi István akad. Értesítő 1847. 321. l. — ³⁾ Lányi-Knauz I. 567. l.; Toldy i. m. 90. 114. l. — ⁴⁾ Új m. muzeum 1857. I. 467 l. — ⁵⁾ Ilyen a Jászay-codex a R. m. nyelvm. III. k. első lapjain. — ⁶⁾ Ranzanus XXIX. Indexben említve.

3. *Törvénytudomány.* A Mátyás korabeli törvénytudománynak virágzásáról bizonyóságot tesz maga ezen kori történelem számos országgyűlésével s hozott határozataival; a király minden fontosabb ügyben az országgyűlés tanácsát hallgatta meg; innen van, hogy 32 évi országglása alatt megtartott 20 országgyűlésen mintegy 25 orsz. határozatot bocsátott ki; melyek nagy része belátásról, okosságról, a körülményeknek a cél elérésére ügyes felhasználásáról tesz bizonyóságot. — Mátyás király akarta országát anyagiilag és szellemileg felvirágoztatni; tudta, hogy népének szeretetét és bizalmát csak népe iránti szeretet által nyerheti el; e két körülmény nem engedé őt félni az országgyűlések tartásától, melyeken a meghívottakat minél nagyobb számmal kívánta látni; (így a bártfaikat két ízben hívta meg a szegedi országgyűlésre).¹⁾

Jogi szempontból nevezetesebbek a Mátyás és Frigyes között kötött egyezés főbb pontjai; a szegedi (1459), az egri (1460), a győri, váczi (1461), a budai (1462), a budai és tolnai (1463), orsz. gyűlések, a koronázási gyűlés 2-ik decretuma mintegy 28 törvényt foglal magában és főleg a II. András, I. Lajos és Zsigmond alatt hozott határozatokat erősíti meg; az 1471-iki, 1474-iki és főleg az 1478-iki budai országgyűlés nevezetes, mely az osztrákokon nyert győzelem után a katonai és pénzügyben hozott határozatokat foglalja magában; az 1481-iki decretum a pénzügyre, az 1481-iki váczi országgyűlés a nádorválasztásra vonatkozott. — Legtöbbet változtatott a magyar törvénykönyvön — régiek eltörlése és újak behozatala által — a VI. vagy nagyobb 1486. kiadott decretum, mely 78 cikket foglal magában, melyeket Cziráky²⁾ három fő részre oszt: 1) melyek a régieket eltörlik; 2) az előbbieket megerősítik; 3) több újat határoznak.

A justinianusi törvénykönyvet, melyet Beatrix nejeének kíséretében ött idegen törvénytudók hoztak be, minthogy a perek igen megsaporodtak, Mátyás csakhamar beszüntette és a régi szokást erősítette meg.³⁾ — Általában Mátyásnak, néhány a szabadságnak nem kedvező törvény behozatalát kivéve, e téren a legszebb érdemei vannak.

A magyar és kánoni törvényekben számosabban birtak kiváló jártassággal.

Szécs Dénes esztergomi érsek (1440—65); 1449. egyházi gyűlést tartott, mely alkalommal az esztergomi templom kiépíttetését eszközölte a főpapoktól; V. Miklós pápától megnyerte, hogy az esztergomi érsek, a „primás és az apostoli sz. szék született követe“ czimét viselhesse; szónoklatban, a hazai törvénytudományban igen jártas férfiú.⁴⁾

Nyirkállói Tamás, Mátyás király titkára, kitűnő magyar jogtudós; *Stilus cancell. Matthiae Regis*“ munkája Kovachichnál jelent meg 1799.⁵⁾

Ide tartoznak: Berendi Back Gáspár, Ország János, Barius Miklós,

¹⁾ Kapr. Hung. Dipl. P. I. p. 307. P. II. p. 217. — ²⁾ Ord. hist. jur. p. 121. — ³⁾ Ioan. Joni Comment. Hist. Jurid. sect. 2. §. 23. — Kelemen Hist. Juris hung. priv. p. 225. Wall Tent. p. 38. Conspect. p. 98. 99. — ⁴⁾ Horányi Mem. III. p. 318. — ⁵⁾ Kézirata a Kaprainai által dicserít Székely Sámuel kéziratában volt meg.

Ibafalvy Tamás, Várdai István, Vid Imre, Mindszenti Miklós, Gyöngyházi János, Dóczy Orbán, Geréb László, Báthory Miklós stb.¹⁾

4. *Mennyiség- és vegytan, csillagászat és orvostudomány.* — Az oktatásnak már régi időktől fogva kedvencz tárgyát képezte a szám- és mér-tan; az ifjú elméjét lekötik a határozott szabályok és alakok; a képzelő erőt elfoglalja a tér- és időnek tiszta alaku feltüntetése. — E korban a ma-gyarok előszeretettel művelték a mennyiségtani tudományokat és azoknak fő-leg gyakorlati oldalát az egyházi naptár szerkesztésében, amelyet Peurbach György „Computus ecclesiasticus“ czim alatt szerkesztett 1462.; ilyen volt a „Computus novus ecclesiasticus“ czimű verses mondatokban szerkesztett is, melyet a sárospataki tanodában 1489. Szalkai László lemásolt és tanult vala (megjelent Bécsben 1520). — A mennyiségtanról a jártasabbak csak-hamar áttértek a csillagászatra; e tudomány az emberi nem történetével szoros kapcsolatban van. e kornak is tanulmányozási kedvencz tárgyát ké-pezte; első művelőjeül Mátyást és Vitéz Jánost tisztelte; hozzájuk csatla-kozik egész sora a tudósoknak. — Bonfini,²⁾ Timon S.,³⁾ Schmitth M.⁴⁾ áll-lítják, hogy Vitéz János lett volna Mátyásnak nevelője és tanítója, Kapri-nai⁵⁾ okmányokra hivatkozólag határozottan tagadja ezt; s így Wallaszky-val⁶⁾ csak is annyit fogadhatunk el, hogy Vitéz Jánostól nyerte a csillagá-szat iránti szeretetet.

Esztergomban a megkivántató műszerekkel ellátott csillagda tündö-költ, melynek minden készüléke Vitéz holta után Budára vándorolt, hol a könyvtár mellett nagyszerűen boltozott teremben volt felállítva. — Mátyás-nak a term. tud. téren nagy társa volt, a korabeli tudósok közt magának oly szép nevet szerzett Regiomontanus Müller János (1436—1476.) pozsonyi főtanodai tanár. Copernikusnak előde abban, hogy a korabeli csillagászok-kal ellenkezve a föld mozgatlanságát kétségbe vonta, s a kör forgatásából fejtegeté az égi tűneményeket; Mátyásnak és Vitéznek kedves embere, ren-des tiszteletdíjat húzott és a csillagászati segédeszközöknek egyik fő készí-tője.⁷⁾ Eperjesy János Bécsben lakó hazánkfia, kinek csak nevét ösmerjük.⁸⁾ Polonus M., Torquatus A., Niger P. stb. a többi tudományágakban fellépő tudósok.

A természeti dolgoknak egymásutánjában fentartott szigorú követ-kezetesség, a létezők közötti okszerű kapcsolat felkelté a kor tudósaiban a tört. események és a csillagok járása közötti szoros rokonság eszméjét is; mindinkább hívék, hogy a mindenség törvényének szükségessége az ember sorsára is döntő befolyással bír. — Ezek alapján természetesnek hihetjük, hogy a csillagjóslás a tanodákban is előadatott, de fatalismusra vezető fe-jezetei a ker. erkölctan szerint igazítottak ki. — Jósokkal birtak a feje-delmi és egyéb udvari főurak; maga Mátyás sem fogott nagyobb vállalat-hoz, mielőbb a tudósoktól a csillagok állását meg nem tudta.⁹⁾ — Bécs os-

¹⁾ Wall. Tent. p. 37—40. Conspect. 97. — ²⁾ D. III. l. VIII. 497. 49. Ed. Wech. — ³⁾ Papp. Pann. p. 83. — ⁴⁾ Arch. Strig. P. I. p. 264. — ⁵⁾ Hung. Dipl. P. I. p. 60. — ⁶⁾ Tent. p. 14. n. d. ⁷⁾ Schier Acad. Ist. p. 33—47. — ⁸⁾ M. Muzeum 1857. 454. — ⁹⁾ Tubero Schwandtneil T. II. p. 115. Bonhai D. IV. l. VIII. 648. 20.

troma előtt kívánta tudni, lesz-e ezen ostromnak sikeres eredménye? Teljes bizalommal folyamodott Szombathelyi Tamás paulinushoz, a ki: „consulto prius divino oraculo, prosperum occupandae urbis successum nunciari fecit.“ — Torquatusnak 1480. Mátyás királyhoz intézett Magyarországot illető jövendölései.¹⁾ — Csillagok állása az ember születésénél, békekötés vagy hadizenetnél az ügy jövendőjét foglalta magában, de oly jegyekben, hogy megfejtéséhez sok évig kellett készülni és tanulni; — évirók a nevezetesebb eseményeket rendszeren a csillagok állásával szokták megemlíteni.

A term. tan egyéb ágai szintén műveltettek, s ezek között főleg a vegytan az érczkoholók és aranycsinálók részéről; bizonyítják ezt azon nápolyi férfiak, kik Mátyás király üdvözlésére Bécsbe jöven, gyakorlásaik alkalmával, mellözve az idősebbek tanácsait, tüzvészt támasztottak, melynek csaknem 100 ház lett áldozata; továbbá Erdélyi János esete.²⁾

A term. tudományoknak kiegészítője az orvostudomány; nevezetesebb orvosok: a francia származású Gallas Kristóf, Montagna Bertalan, (mindkettőt említi Janus Pannonius költeményeinek 1754-iki budai kiadásában, amazt 251., emezt 307. l. az epigrammákban) továbbá Aemilius Julius, kiről mint kitünő szaktudósról emlékezik meg Bonfini.³⁾ — A pécsi, pozsonyi és budai egyetemeken orvosi rendes karok voltak felállítva; egyházi tanodákban pedig a gyógytan, életrendtartás alapismeretei pontosan adattak elő.⁴⁾

5. *A történelem*, Bonfinit és Turóczit kivéve, majd mind egyháziak által iratott; tartalmára nézve, a multat önállóan feltüntető munkálatok mellett, a régiebbek mintájára történelmi feljegyzésekből és koriratokból áll.

Az első helyet kétségtelenül a már kész történelmi szerkesztmények nyomán haladó Turóczti János foglalja el; felvidéki születésű 1490. táján virágzott; Drág Tamás Mátyás király kancellárjának tanácsára írta „Chronica Hungarorum“ című munkáját, a királynak ajánlva 1483. — Az előszóban maga a szerző bevallja: „Rebus in his fecerim nihil ex me, veteres in omnibus secutus sum historias, et sententias auctorum transgressus sum in nullo.“ — Különösen Kükölli Jánosnak krónikájából 40 évet (1342—82) szóról szóra kiír. — Maga a mű 4 részre oszlik. Az első a Hunnoknak Magyarországra jövetelétől Attila halálaig (373—445) terjed; a második 1442-ig N. Lajosig; a harmadikat a Kükölliéből vett rész tölti ki; a negyedik Zsigmond királytól Mátyás király koronázásaig terjed (1464.); ez utolsó rész történelmi megbízhatóságánál fogva a legbecsesebb. — Ő korának minden tudományágában kiváló jártassággal bíró férfi volt; őszinteséggel, nyíltsággal és vallásossággal párosult nyelvezetének egyszerűsége, mely gyakran költői szépségre emelkedik fel, őt mindenkor ajánlatossá tesz.⁵⁾ Megjelent Schwandtnernél.⁶⁾

A névtelen szerző budai krónikája 1473. jelent meg, s csaknem egé-

¹⁾ M. Muz. 1857. 77. l. — ²⁾ Katona Hist. Crit. XVI. p. 866; Wesspr. Biogr. II. 58. — ³⁾ D. IV. l. VIII. 647. 5. — ⁴⁾ Lányi-Knauz I. 598. l. — ⁵⁾ Toldy M. n. ir. t. II. k. 45. l.; Wall. Tent. p. 45. n. 1.; Hor. Mem. T. III. p. 464.; Haner Script. Rer. hung. p. 56; Czwingger Spec. p. 392. — ⁶⁾ Script. rer. hung. P. I. p. 47—366.

szen idegen kútfők után van összeállítva;¹⁾ mindamellettt szerzőjének a magyar történelemben való jártasságáról tesz tanúságot.

Ranzanus Péter sicíliai születésű dömés, 1478. körül virágzott; luceriai püspök; 1482-ben és 1488-ban fordult meg Mátyás király udvarában²⁾ mint Ferdinandnak a nápolyi királynak követe. — Magyarországot érdeklőleg kettős irányú munkásságot fejtett ki; történelmi munkái közt leghiresebb egyetemes világtörténelme 6 könyvre beosztva, melyek közül csak az utolsó, a magyarok viselt dolgaikat tárgyzó 36 indexre felosztott könyv maradt fenn: „Epitome rerum Hungaricarum per indices descripta“ czim alatt; terjedelmes előszavában Mátyás király érdemeinek magasztalása mellett, említi a mű forrásait, keletkezésének okát. — Az első három index inkább földrajzi, a 4—37. indexig történelmi tartalmú terjed a III. Frigyes és Mátyás közötti háborúig; az utolsó három index Ferdinandig Bonfiniusból van kiegészítve. — Wallaszky³⁾ és utánna Katona⁴⁾ Ranzanusnak csakis az előadást tulajdonítják. — Számos tárgyi tévedése mellett a könyvnek szép tulajdona az élénk diszes előadás, rövideg, vallásos ihlet és a lehetőleg hű közlés. — Más irányú működése a szónoklat volt, melynek remekét a Mátyás király temetésén mondottat Bonfinius (f. id. helyen) illő dicséretekben részesíti; meghalt 1492-iki évében agg korában.⁵⁾ Négy kiadása van: 1) Zsambokréti (Sambucus) János. Bécs, 1558. 2) Péchy Lukács. N. Szombat. 1579. 3) Bongars Jakab. Frankfurt. 1600. 4) Schwandtnernél.⁶⁾

Anonymus leírja Mátyás király menyegzőjét és koronázását Beatrix királynéval 1476. A szerző, szemtanú lévén, hűsége, a csekély részeknek elsorsolása, előadási ügyessége által becsessé teszi munkáját. Megjelent Schwandtnernél⁷⁾ és Kazinczy Gábornál.⁸⁾

Callimachus Fülöp etruriai születésű, széles körű tapasztalatainál fogva „*experiens*“-nek nevezett író; 1486. táján Rómában nagy névvel bíró volt, de összeesküvésről vádoltatván, szökésben keresett menedéket; sok bolyongás után III. Kázmér lengyel királynál előbb mint nevelő, majd mint követ működött. — Magyarországot érdeklő több műve maradt fenn. 1) *De gestis Attilae regis* 1531. 2) *De rebus ab Uladislao Polonorum atque Ungarorum Rege gestis libri III.* 3) *De Uladislao Rege, seu Clade Varnensi*; Ulászló m. királylyá választatásától egész a várnai veszteségig történt eseményeket (4 év) terjedelmesen és kellemmel adja elő. — Callimachus tört. munkáit a hely szinétől távol és sokkal később írta meg, miért is használatánál szigorú kritika alkalmazandó annyival inkább, mert az igazság rovására a magyarok ellen a lengyelek részére hajlik.⁹⁾ — 1488. háza összes műveivel együtt elégett; halála 1496. nov. 1. következett be; ő korának kitünő költője, előkelő írója, theologusa, bölcsésze és híres szónoka volt. — Sírfeliratát közli Haner¹⁰⁾ Ulászló kir.-ról szóló munkája Schwandtnernél.¹¹⁾ — (L. Bonfinius D. III. l. V. 450,30.)

¹⁾ E kronika nem compendium Turócziból, l. Hor. T. I. p. 53. és Haner p. 49. n. j.) — ²⁾ Bonf. D. IV. l. VIII. 647. 10. — ³⁾ Tent. p. 47. n. k.) — ⁴⁾ XVI. 857. — ⁵⁾ Cz Witt. Spec. p. 311. — ⁶⁾ P. I. p. 405—520. — ⁷⁾ P. II. p. 143—155 — ⁸⁾ Mátyás király. Pest 1863. 15—137. l. — ⁹⁾ Teleki Hunyad. kora I. k. 214. l. I. j. — ¹⁰⁾ Haner 47. l. — ¹¹⁾ P. II. p. 28—142.

Naldus Naldius olasz születésű; „De laudibus Augustae Bibliothecae epistola“ és „Carmina“ munkái híresek; itt a költői mű érdemel fő figyelmet, melynek első könyvében a Corvin család erényeit, uralkodási bölcsességét, tudományok iránti szeretetét; a 2-ban a görög; a 3-ban a latin; a 4-ben a ker. írókat adja elő, bírálói megjegyzései kíséretében.

Galeottus Martius, italiai umbriai Narnia városában született tudós; 30 évig foglalkodott a költészet- és szónoklattanításával Paduaban és Bolognaban; 53 éves korában Magyarországra jött. hol Mátyás király őt budai könyvtárának élére állította (?); irodalmi munkálkodásai között leg-híresebb „De sapienter, egregie et jocose dictis et factis Mathiae regis“ című, melyet 1490 előtt Corvin Jánosnak ajánlott; megjelent 1563. Torday Zsigmond bevezetésével és gondozásával, majd 1600. Frankfurtban Bongarsius által, Schwandtnernél 1746.¹⁾ külön még Kassán 1611., Bécsben 1723. — Az egész mű 32 fejezetből áll és Mátyásnak azon időbeli életét festi, mikor ifjúi élénk lelke szabadon nyilatkozott; amitől őt utóbb a háborúk és egyéb gondjai visszatartották. — „De incognitis“ című kéziratban levő munkáját félre magyarázták, miért Velencében elfogatott, bezáratott; de Xistus pápa által, ki benne tanítóját tisztelte, kiszabadított. Halálára vonatkozólag Giovio állítása a leghitelesebb, mely szerint a kövérség fojtotta meg őt. — Műveit széles tudománya, hitelessége — mert önvallomása szerint gyakran mint szemtanú volt jelen — és művelődéstörténetünkre vonatkozó nagy becse ajánlják; csín tekintetében azonban gyakran jó megrovás alá.²⁾ Becses magyar kiadása: „Mátyás király kortársai tanúsága szerint közli Kazinczy Gábor. Pest 1863.“ cím alatt jelent meg; Galeotnak terjedelmes életrajzával, műve jegyzetekkel s több kiegészítő függelékkel ellátva.

Cortese Sándor dalmát születésű költő; római sz. széki titkár; megénekelte Mátyás királynak a háborúkban szerzett dicsőségét; — a költemény sok munkával járt és költőjét mint a class. élet nagy ősmérőjét, a Parnassusra valódi hivatottsággal bírót tünteti fel; a királynak és atyjának személyiségét és tetteit a mythologiai alakokkal hozza párhuzamba: kitűnő volt mint szónok és bölcsész. Említett költemény több kiadásban jelent meg, főleg Bonfinius mellett.³⁾

Barletius Marian. scodrai pap, vir. 1450. körül, epiri Castriot György életét és tetteit írta le szép latinsággal, hazájához és vallásához hű ragaszkodással.⁴⁾ — Barbeta János, dömés, 1470. táján írta Dalmatia történetét; tudománya s munkássága által nagy hírű férfiú. — Dombrói Márk, pálos, 1490. táján első írta meg rendének annaleseit. — Farnady Miklós Jeruzsalem leírásáról ismeretes.⁵⁾ — Carbo Lajosnak Erneszt pécsi püspökkel tartott párbeszéde híres.⁶⁾

Bonfinius Antal. Ascoli nevű olasz városban született 1427.; első éveiről semmi bizonyosat nem tudunk; a XVI. sz.-ban kétségtelenül egyike

¹⁾ P. I. 528—568. — ²⁾ Haner p. 51. Kaz. Máty. kir. 140—160 l. — ³⁾ Említett kiadásban 892—914. l. — ⁴⁾ Lányi-Knauz I. k. 587. J. Horányi I. 117. Cz Witt. p. 29. — ⁵⁾ Wall. Consp. p. 104. — ⁶⁾ Kaz. 78—104. l.

azoknak, ki a „tudós” nevet a görög és latin nyelvben, a jogban és történelemben való jártassága által magának kivívta; tanítóssággal foglalkodott, majd beutazta Európának tartományait, míg végre 1486. Mátyás királynak a tudósok iránt elhíresztelt szeretetétől ösztönözöttve Magyarországot is meglátogatta, hol őt a király felolvasójának fogadta s többé magától el sem bocsátotta.

Bonfinius Mátyás meghagyásából kevéssel ennek halála előtt megkezdett „Unnorum Historiam” Ulászló kívánságára folytatta s így keletkezett a „Rerum Hungaricarum Decades libris 45 comprehensae, ab origine gentis ad annum 1495.” című munka, mely végső kiegészítésében 4 és fél decasból és 45 könyvből áll; 1543. először csak három decas, majd a többi, összesen pedig 7 latin és 4 német kiadása, különböző kiadóktól bővítve és javítva — sokszor önálló művek kapcsolatában jelent meg; az 1690. kölni kiadásban foglaltatik Sambucusnak appendixe; halotti beszédei; Lajos és Mária, Ferdinand és Anna közötti házassági egyesség; Broderith mohácsi ütközete; Callimachusnak Attilája; Baksay Abr. Chronológiája stb.; az általam idézett Wecheliani 1606. kiadásban az említettek kivül befoglaltatnak Cortesius Sándor költeménye; Ritius Mihály „De Regibus Ungariae l. I. II.”; De tribus summis in Imperatore virtutibus“ stb.; legjobb kiadásai az 1568-iki bászeli és az 1771. lipcsei; az idézések decas. liber, lap- és sorszám szerint történnek: e beosztást Livius nyomán tette, mivel oly sokszor szerették párhuzamba hozni.

Bonfinius -- habár mint külföldi Attila korát Kézai, az Árpádokét Thuróczi és több más bel- és külföldi kútfő után írja -- ítéletközléseinek komolysága, nyelvezetének szépsége által érdekessé tette előadását; az események intézését az isteni gondviseléstől teszi függővé; hűsége sokszor megrovás alá jő, melynek oka az irón kivül fekszik, mint a ki a magyar népet és szokásait nem közvetlen intuítióból ösmerte, hanem másoknak szintén téves tudósítása folytán, innen a neveknek elferdítése, a chronologia összezavarása, egyes tényeknek nagyon regényes színű előadása, és a király valamint a főbb emberek iránti részrehajló viselkedés; de e mellett éles látással érti át és magyarázza Mátyás udvarának dolgait, az események rüggöit; és mint a napi dolgok szemtanúja, ez időkre egyedüli forrás; jellemzései és leírásai kellemesek nyelvezetének élénksége, haladó gyorsasága s sokszor szónoki ékesítései által.

Többi művei közt figyelmet érdemlő: Corvinae domus origo; Libellus des historia Asculana; Symposion ad Beatricem Hung. Reginam; s több fordításai, stb. Történelmére vonatkozó terjedelmes tanulmányokkal írt kritikai ismertetés jelent meg Helmár Ágosttól 1876.

Petantzius Felix, 1480. táján virágzott. Törökországban mint követ tűnt ki; műve „Dissertatio de itineribus“ stb. E levélalakjában írott mű Ulászló királynak van ajánlva; 8 utat ír le világosan és kellemesen; megjelent Schwandtnernél. ¹⁾

¹⁾ P. III. p. 187—196.

A hazaszeretet felkeltésének és ápolásának leghatalmasabb tényezője a történelem; az író kebele hevül, midőn nemzete dicső multjának nagy alakjait, erényeit felidézi; az olvasó a halottakat sajátjává teszi és száll az ének szájról szájra. Összes irodalmi mozgalmainknak — a mondáktól kezdve — középpontját a történelem képezte, melynek művelésére, a jelen általunk tárgyalt korban, oly sok körülmény hatott kedvezőleg. — A renaissance feltámadása a régi classicismust művelőknek számát megsokszorozta; a tudományokat kedvelő király és olvasni szerető neje, a külföldi tudósokat hívta be az országba, azoknak biztos menhelyet, fensőbb iskolai tanító-állásokat adott; — maga a kor szerencsés harci tényekben gazdag; hű törvénykezelés és igazságszolgáltatás alatt boldog; a műveltség és tudomány ápolásának megkezdése által pedig leendő felvirágzásának biztos reményével kecsegtető volt. — E körülményeknek tulajdonítjuk, hogy a lelkesedettek ily szép sora keletkezett, kiknek egyik része az egyházi történelmet, másika a világit tárgyalta, vagy a multak tárgyalásait egyszerűen közölte; majd a mostani hatalomnak, fénynek, tudományoknak s egyéb eszközöknek, harci tényeknek, nevezetes mondásoknak, utazásoknak közlőivé, íróivá sőt magasztaló költőivé is lettek. — Termetes köteteket adtak írónk, melyek sokszor class. magaslatra emelkedett latinságuk mellett, főleg tört. hűség és őszinteség belbecse által korukra valódi forrásokká lettek.

6. A költészet. A tudományok, műveltség és tanultság iránti szeretetnek felébresztése nem hagyható érintetlenül a lantnak húrjait, az érzelmeknek költői előadását, a harci dicső tetteknek lelkesítő eléneklését. — Leggazdagabb volt a vallási költészet, mint a földieknek az Égihez való viszonyból eredő érzelmeknek kifejezője; tanuságot tesz erről a csaknem minden codexben előforduló egyházi számos dal, melyek nagyobb részben latin egyházi szerzők hymnusai után készültek, költői tartalommal, odaadó vallásos bensőséggel, de kevésbé ügyes verseléssel; ilyen a Peer codexben levő „Ének sz. Máriához“ Vásárhelyi Andrástól, egyike a legnevezetesebbeknek mind nyevére, mind tartalmára nézve;¹⁾ „Sz. Bernát doctor imádsága“ páros rímű fordítás, az eredeti szépségeit hiven visszaadó;²⁾ „Ének sz. László királyról“ a Peer codexben ismeretlen szerzőtől; nyelve, verselése, bibliai szép hasonlatai, képei egyesítve népies őszinteséggel mindenkoron becsessé teszik ez emléket; Ének sz. István jobbjáról stb.

A világi költészet a régi mondák folytatásában jelentkezett leginkább, bő tárgyat szolgáltatott erre a Hunyadiak fényes kora. — Mátyás udvarában és hadi szállásán tartott dallosokat, „kik az asztal fölött a hősök tetteit, honi nyelven, lant kíséretében éneklék; . . . az ének tárgya mindig valami jeles tett; s nincs is tárgyban hiány“;³⁾ ily dalosok tartásában utánozták őt a főbb nemesek és főpapok, de e dalok közül egyet sem ki-mélt meg számunkra az idő. — A fenmaradottak történelmi dics- vagy gyászdalok; harci vagy feddő énekek. — Ilyenek: Mátyás király választásáról;

¹⁾ Kiadta Révay 1787.; Toldy II. k. 193. l. s. többen. — ²⁾ Czeh cod., R. M. Nyelvelml. II. 24—30. l. Toldy I. 249. — ³⁾ Galeotti-Kaz. 35. lap.

Siralomének Both. J. veszedelmén, mely az olasz terzinákra emlékeztet, de a rímek kellemes cserélkezése nélkül,¹⁾ maga a költemény egyszerű s csekély költői értékkel bír, de a hű érzést jól fejezi ki; — Mátyás király halálára irt ének a király dicséreteit tartalmazza.²⁾

Ezek mellett el voltak nálunk terjedve ezen időben a mysteriumi drámák; melyeknek nyomaira már a 13-ik században találhatunk a népszokásokban, a ma is élő tréfás játékokban, mint a régi mysteriumi darabok utóhangjai (tréfa=trufátor); az 1460. szepesi zsinat határozatából következtethetni, hogy ezen mulattatók nem lehettek valami erkölcsösek; és az egyház segélyében is részt vettek: „mimis histrionibus, fistulatoribus, lutinistis de eleemosyna Christi, quae pauperum est, non tribuant.“³⁾

A középkori költészetnek egyik szép emléke az „Alexandriai sz. Katalin“ czimű verses legenda. Korát nyelv- és előadásbeli minősége után ítélve a XV. századnál régiebbnek nem hihetjük; — szerzője nem fordított, hanem eredeti művet adott; a Katherinára vonatkozó számos latin legendák egyes részekben megegyeznek ugyan a m. legendával, de ezek martyromságát és nem egyszersmind életét írják meg,⁴⁾ a német legendákban pedig oly dolgok fordulnak elő, melyek a magyarban nem, de viszont a magyarban is vannak oly részek, melyek a németből hiányzanak; végre a németből v. német után való dolgozatokat e korban nem ismerték még.⁵⁾

A legenda eredetije az Akadémia könyvtárában őrzött érsekújvári codexben van meg; teljes kiadása Toldytól: „Alexandriai szent Katalin verses legendája ugyanazon szentnek két kisebb prózai életével együtt, Pest, 1855.“ czim alatt; kisebb mutatványokat közöltek az egyes olvasókönyvek. — Másolója Sövényházi Márta apáca volt 1530-ban. Az eredeti másolásnak sok részint világos, részint a másolónak kisebb gondozása vagy a latin eredeti idézetek nem értése folytán bejött hibákat Toldy a hitelesítő és javító kritika alapján javított ki, a prózai alakban írottat pedig költőiben állította elő.⁶⁾ — Costus ázsiai gazdag királynak legnagyobb boldogtalansága, hogy nem volt gyermeke; tanácsot kér egy ker. gör. bölcsőtől, ki arany keresztet ad neki és tanácsolja, hogy ez előtt imádkozzék; mit a császár megtevén neje Katerina nevű leánygyermeket szül, ki utóbb egy remetének indítására kereszténynek lesz. Rómában ez időben Maxentius császár, a keresztények üldözője uralkodik; ki utaztában Alexandriába jő, itt megkeresi őt Katerina s felkéri legyen kereszténynek s ne kinoztatná őket. A császár viszont megszereti a leányt, s vallásának elhagyására készíti. De Katerina állhatatos marad, miért a császár őt tömlöczbe vetteti, majd bölcsseit küldi hozzá, hogy őt a ker. vallástól eltérítsék. A bölcsék azonban, vitatkozásaikban a leány által meggyőzve, keresztényekké lesznek, sőt maga a császárné, is azzá lesz. Midőn minden kísérlet meghiúsul, a császár Katerinát előbb tűzbe vetteti, mely alkalommal számos csoda történik, majd kivégezteti. — Ez rövid tartalma sok szép epizód fordul

¹⁾ R. M. Nyelvelm. II. 39. és 362. ll. — ²⁾ u. ott. II. 5. 363. ll. — ³⁾ Péterffy Conc. S. I. 196. 38. c.; Bartalus 127. l. — ⁴⁾ Toldy a cod. kiad. 7—16. ll. — ⁵⁾ u. ott. 17—19. ll. — ⁶⁾ u. ott. 20—28. ll.

benne elő, minő pl. a császárné története, ki látni óhajtván a szűzet, meghitt emberével oda utazik, bemegy a tömlöczbe, ott kereszténynyé lesz s aztán vértanuságot szenved; — a császár ítélete Katerina felett stb. — Két lábú choriambusok páros rímekkel, összesen 4067 versben. — A költemény érdemei az alkotás egysége, az élénk gyors haladás, a párbeszédeknek elevensége, tartalmassága s lehető rövidsége, eredeti gondolatok, melyek sokszor talpra esett magyar kifejezésekkel vannak kapcsolásban; gazdag képzelő erő és ihletség, melyek a gyakori látomásoknál és leírásoknál érvényesülnek leginkább. Előadása folyó, de sokszor nehézkes; rímei közt igen sok szépen cseng; pl. élnünk félelmünk, parancsolat alatt, mond gond stb.

A római birodalom összeomlása után a latin nyelv — miként a lélek örök életét folytatandó — az európai ujonnan alkotott államokban általános uralomra jutott; hazánkban is mind hathatósabb befolyással birt a tudomány- és államra, a nevelés- és társadalmi életre, a szónoklatra és költészetre. — Míg a hazai költészet — könnyen megmagyarázható okoknál fogva — kevés és inkább utánzott emlékekkel bír; addig a latin, mintha régi fényét classicus nyelvében, nagyságát a gondolatok erejében, hatalmát tartalmának nagyszerűségében kívánná megújítani: oly művekkel állott elő, melyek tárgy, szerkezet, bel- és külalak tekintetében világirodalmi jelentőséggel mindenha dicsekedhetnek.

E nemben első a pécsi tudós püspök Cesinge János (Janus Pannonius), híres költő, bölcsész, történetész, mythologus, mathematicus és politicus, mely tudományokban való jártasságáról önálló gondolkodása és ítéletei, munkálatai és tanárai tesznek bizonyosságot. — Született a Dráva partján a XV. sz.-ban; szegény anyja őt először valószínűleg Pécssett járatta iskolába,¹⁾ és csak később Vitéz János püspök nagybátyjának pártfogása alatt küldetett ki a ferrarai egyetemre, hol a híres veronai Guarini²⁾ vezetése alatt volt 11 évig. — Az ifjú növendéket fényes tehetségei csakhamar tanárjának barátjává tették; s tanár és tanítvány a kor szokása szerint fellengző költeményekkel dicsőítgették egymást;³⁾ de Olaszországnak egyéb első rangu tudósai is baráti viszonyban voltak a ritka készülségű ifjúval, mint Marcellus, ifjúságának legjobb barátja; Strozza Vespasian, a híres könyvtárnok; Martius Galeot, költ. tanára stb. — 24 éves korában visszajöven Olaszországból katonai majd papi pályájára szentelte életét, ez utóbbi pályán érte el rövid idő alatt a pécsi püspökséget 1460.,⁴⁾ mely fényes állás, politikai ügyekbe avatkozván, reá vészthozó volt; meghalt 1472.

Prózai és költői téren egyaránt kifejtett munkásságának számos emléke az idők folytán elveszett; ilyenek Sambucus szerint a hazai történetnek hősi hatásokban való megéneklése; Demosthenes beszédének Fülöp el-

¹⁾ Fessler Gesch. d. Ung. V. 670. — ²⁾ Guarini a 70 éves de ifjú lelkű tudós és híres humanista 1429. óta az Este-családnál tanító, majd mint egyetemi tanár működött; a régi kéziratok gyűjtése, a cl. nyelvek alapos ismerete és szorgalmas terjesztése, Strabo, Plutarch, Plato munkáinak fordítása által oly hírré tett szert, hogy Európa minden országának növendékei (magyar is) látogatták meg tanodáját; az egvet. műv. tört.-ben kiváló helylyel bíró volt. — ³⁾ Kaz. 194 l. — ⁴⁾ Kapl. H. D. T. II. p. 319; Pray Spec. P. I. p. 250.

len és Plutarch életrajzának fordítása ; Trottae Constantia stb. Meglevő költeményes munkái három részre oszthatók : 1) különböző tartalmú de főleg alkalmi költemények ; 2) elegiák ; 3) epigrammák. — Az elsőtől tartoznak veronai Guarini tanárjához 3037 ; venetai Marcellushoz, ki őt mint egyetemi hallgatót segítette 2800 hexameterben szerkesztett panegyricusai :

Jure fuit primus (Guarinus), tribuit, qui carmina nobis,
Qui favit studiis, jure secundus erit. (Marcellus.)

Az alig 17 éves ifjunak első költeménye volt a „III. Frigyeshez“ czimzett s 377 hexameterből áll, benne a szorongatott Itáliának sorsát élénk színekkel festi ; a Gonzaga Lajoshoz irt kedves folyamatú dicsénete stb. E költeményeit emelkedettség, disz. latin nyelvezetének aranykorú szinezete emelik leginkább ; némelye pl. a Frigyeshez czimzett polit., történelmi és földrajzi széleskörű ismereteiről tesz tanúságot.

Költői hivatottságáról legszebben tanúskodnak elegiái ; az élet szenvedései és örömei váltogatva hangolják fel költőnket ; innen a nyugtalan, de művészi váltakozás a szemlélődés és leírás, érzelmkifakadások és festések között ; a reflexio megkezdett fonalát megszakítja, hogy később újra felvegye ; végig vonul elegiáin az őszinte érzés és melegség ; a latin nyelvnek az elegia visszaadására nagyon is alkalmas szépségeinek class. kezelése, választékosság a tárgyban, finomság az előadásban. — Összesen 31 elegiája van, egyik legszebb : *Θρήνος*, de morte Barbarae matris. — Fájdalmasan emlékezik meg a halál kényszerűségéről, mely mindenütt utóléri az embert, leírja a kegyetlen december hónapot, mely anyját és Guarinit elvitte, mely a természetet megfosztja szépségeitől :

Tu pigro informem contristas frigore mundum,
Exuis et campos gramine, fronde nemus ;

áthídalod a Dunát, hogy az ellenség átvonulhasson ; — hasztalan fénylettek ti csillagok, mint az emberi sorsnak jövendőmondói, a halál megjő magától is ; fájdalomát mi sem képes enyhíteni, és ha ezt valaki bűnnek tekinti, az nem ösmeri az emberi multat, e tételt megvilágítja a tört. példáival ; amit szeretünk soha nem felejtjük el, leírja mily gondosan nevelte őt anyja, ki most nála tartózkodott, de a gyermeki szeretet sem volt képes őt életben tartani ; fájdalmainak a következőkben ad kifejezést :

. . . facili corpus requiescat in urna,
Nec gravis incumbens urgeat ossa lapis.

Figyelmet érdemel „Ad animam suam“ költeménye, melyben a lélek kitünő tehetségeinek magasztalása mellett főleg a test gyarlósága ellen panaszkodik ; több elegiája van Strozzához és azon korban szereplő főbb tudósokhoz ; — az utolsóban „De rerum humanarum conditione“ az emberélet különböző nemei felett való nézeteit adja elő.

A régi görögök kiváló előszeretettel használták azon kisebb költeményeket (epigramma), melyek egyes esemény- vagy hősnek rövid jellemző leírását foglalták magokban, oly módon, hogy a figyelem és kíváncsiság a tárgy iránt a kifejlet felé, mind inkább felkeltessék. — Költőnk sűrűen élt e műfajjal, mely hivatásának megfelelő s tanulmányai irányával megegyező

volt. — Epigrammái telvék attikai jellemzetességgel, sokszor csipősek, főleg miket még Itáliában mint fiatal szerkesztett; tartalmukra nézve vegyesek, de inkább a régi korhoz tartozók, nyelvezetökre inkább az újabb kor színezetét magukon viselőök.

Cesinge mint költö, kora színvonalán állott, s annak nagyságai között ünnepelettet; Bonfinius szerint: „aeternum sui desiderium non minus Pannoniae, quam Italiae reliquit;“¹⁾ de a költö s ezt hitte magáról s horatiusi öszinteséggel mondja: „Ille ego Pannoniae gloria prima meae“ . . . Költeményeinek tartalmát a bel és külföldi tudósok élete, a kor, annak tudományos s irodalom tört. mozgálmái, tanulmányai, az egyes városok irodalmi kincsei és könyvtárai képezik. — Bölcs mondásoknak, sirfeliratoknak, itéleteknek és a jeles férfiak éles találó mondásainak egész halmazát találjuk itt. — A szép-művészetek, iskolák, tanítók, a tudományok Maecenasai, könyvtárak, a különböző nemes művészeteknek mindennemü munkássága itt érdemleges dicséretben részesül. — Hires kiadásai a Sambucus-féle; Paraeus Dániel „Deliciae Poetarum Hungaricorum 1618; Conradi Norbert k. rendi tagtól 1754.“²⁾

Gábor egri püspök majd bibornok, olasz születésü minorita, Mátyásnak kedves embere. haditerveiben tanácsadója;³⁾ a lengyelek ellen irt satirájáról nevezetes.⁴⁾

Fodor Kristóf- és Istvánról (Crispus) Janus Pann. emlékezik meg költeményeiben. — Vitéz László, Hasznos (Polycarpus) György, a két Garázda, Dalmata Gyula mind Janus által epigrammaiban magasztalt költök; — továbbá Mester Ferencz, Nagyszombati Márton, a polyglott Budai S. és Gábor. — Ez utóbbi kettőről némi tudósításunk maradt fenn a: „Fr. Arnoldi de Bawaria. liber singularis de arte poetica, eiusque laudibus, et usu, delectamineque“ czimü munkácskának prologusában.⁵⁾ — Ugyanekkor élt Spanyolországban Maximilianus Transilvanus, ki latin költö s Indiának tört. írója volt.⁶⁾

E költök mind többnyire a külföldi iskolák tanítványai voltak; tehetség s széles körü ismeretek által magoknak nagy nevet vívtak ki; irodalmi munkásságok is kiváló lehetett, melyről azonban csak tekintélyi bizonyítékok és nem egyszersmind emlékek tanuskodhatnak.

A kedély nemesítésének leghathatósabb eszközei a zene és ének; innen van, hogy e kettö már régente tárgyát képezte az elemi oktatásnak. — Mátyás és utódainak kir. udvarán énekkarral találkozunk, melyeknek híre a külföldre is kihatott⁷⁾; Vulturáni Péter pedig a pápához intézett levelében nagy dicsérettel szól a Budán hallott miséről: „missam iuxta suorum gloriosos mores cantari fecit“ t. i. Mátyás.⁸⁾

¹⁾ D. IV. l. III. 569. 20. ²⁾ Bonf. id. h. ; Wall. Tent. p. 26—31.; Fessler V. 669—681. l.; Katona Hist. cr. XIV. 382. l. — ³⁾ Bonf. D. IV. l. III. 570. 50. — ⁴⁾ Pray Spec. P. I. p. 213.; Wall. Tent. p. 49. — ⁵⁾ Gábor a M. Muz. 1857. 84. l., Budai S. u. ott 528. l. mindkettö Toldy Költ. tört. 93. 94. l. — ⁶⁾ M. Muz. 530. l. — ⁷⁾ Schier Buda S. p. 43. — ⁸⁾ Bartalus sz. énekek a XVI. és XVII. sz.-ban 34. l.

II. Tanügy.

A tudományok minden irányú előhaladása; a tudósok magán és nyilvános munkálkodásai szoros kapcsolatban állanak az ismeretek alapvető intézeteinek az iskoláknak virágzásával. — Mátyás egyik fő kötelességét képezte a régibb fensőbb intézeteket fentartani, nagyobbítani, majd újakat alapítani. — A nemzet szellemi kiművelésének munkálatában versenyeztek vele a magyar tudós püspökök, a világi főbb urak, a szabad kir. városok, községek stb.

A régiek közül fen volt e korban a N. Lajos által alapított pécsi egyetem¹⁾, mely a tudomány pártoló pápák, királyok, püspökök alatt folyton virágzott; — fénykorát a XV. sz.-ban érthette el, amiről Bary Miklós, Janus Pannonius és Ernst Zsigmond kellő biztosítékot nyújtanak; neve „Schola major Quinqueecclesiensis“; növendékeinek száma a XVI. sz. elején 2000 volt (?)²⁾.

A második egyetemi nevezetes intézetet Vitéz János buzdítása s közreműködése folytán³⁾ alapította Mátyás király előbb Esztergomban 1467. június 20. a csillagjóslás szerint,⁴⁾ a honnan bizonytalan okoknál fogva még ugyanazon évi július hóban már is Pozsonyba vitetett át.

Alapítása előtt, a király Vitéz János és Janus Pann. közbevetésével felkéri II. Pál pápát az engedély megadása végett 1465.; ki a kor szokása szerint a két főpaphoz intézett levelében a király szándékát helyesli; a levél rövid tartalma: minthogy a tudományok terjesztése által a népek szellemi és anyagi, magán és köz java mozdíttatik elő; *Magyarországban pedig ily fenső intézet nem létezik*⁵⁾, alattvalói közül sokan szegénység, mások a tehetségesebbek az út terhei miatt, de főleg vall. meggyőződésök veszélyeztetése nélkül nem vállalkozhatnak a külföldi egyetemek látogatására: megengedi, hogy bármely városban állíttassék fel az új egyetem — studium generale — a bolognai mintájára saját kancellárral birjon, minden tudományszak — a theologiai is — tárgyalassék.⁶⁾

Az alapító maga Mátyás király, a berendezés Vitéz érseké, a hely pedig eleitől fogva Pozsony, e tényekre vonatkozó eltérő s sokszor ugyanazon szerzőknél ellenmondó nézeteket⁷⁾ kétségtelen bizonyossággal eldöntötte Knauz Pozsonyban az akademiára összegyűjtött jegyzeteivel és tanulmányaival.⁸⁾

¹⁾ 1367-ben erősíté meg V. Orbán pápa, és megengedé a világi és egyházi jog, a szabad művészetek és minden más egyetemeknél divó tudományok tárgyalását — kivéve a hittudományt — valószínűleg, hogy ez által a tanulók az azt legjobban és igazhíűen előadó párizsi főtanodába kényszeríttessenek, mi által sok tévelygésnek eleje fog vétetni; — a főiskola polgárait felruházta a szokásos kiváltságokkal és szabadalmakkal, főigazgatójául a pécsi püspököt, helyettesül a káptalani helynököt nevezte ki, . . . perpetuis temporibus vigeat tam in Juris Canonici et civilis, quam alia qualibet licita, praeterquam in theologia facultate (Koller Hist. Epp. Quinq. III. 39. 1) — ²⁾ Istvánffy M. Hlist. I. XV. p. 161. — ³⁾ Schier Acad. Istr. p. 42. — ⁴⁾ Schier id. m. 11. l.; Katona XV. p. 67.; az alapítási évre vonatkozó eltérések bőven Kat. XV. 63—70. l. Kapr. P. I. 74 s. k. l. — ⁵⁾ A pécsi egyetemenél (m. f. eml.) nem volt meg a hittudomány, s így sok ifjú kénytelen volt Olasz- s Franciaországba menni, ezt megakadályozandó kérte Mátyás a hittudományt is, miként azt a bolognai birja. — ⁶⁾ Kat. XV. 64.; Wall. Tent. 54—55; Koller Hist. Eccl. Quinquecl. T. IV. 146. Kapr. I. 71. ⁷⁾ Schier Ac. Istr. 10.; Péterffy Conc. II. 16.; Kapr. I. 78.; Pray Annal. III. 316. Kat. XV. 68. — ⁸⁾ Lányi-Knauz M. egyh. tört. I. k. 545. l. * j.

Kancellár Vitéz János. alkancellár pedig Schomberg György pozsonyi prépost volt, kit II. Pál a főpapi jelvények diszleteivel ruházott fel 1469. aug. 15. kiadott bullájában.¹⁾ Az említett két főpapra bízott az egyetemnek tanárokkal való ellátása; s bár hihetjük, hogy a legkitünőbb bel- és külföldi tanárokat hívták volt is meg, a bekövetkezett viharos idők csak is kevésnek emlékét őrizték meg. — János pap a hit- és jogtudomány-nak, Lengyel Márton a szabad művészeteknek mestere; továbbá Krum-pachi Lőrincz, Hittendorfi Schrikher Miklós, Gruber Mátyás. Brandolini Aurel a költő, szónok, theologus s több különböző irányú dolgozatoknak szerzője,²⁾ Regiomont. Müller János stb.³⁾

Azonban az intézetnek Schomberg volt az első és utolsó alkancellárja; mert a király és érsek közötti ellenségeskedések után a király ez intézetet magára hagyta; s így történt, hogy tanárai lassan eloszlottak, pl. Müller Nürnbergbe, mások Bécsbe; az intézet azonban a legtöbbször véleménye szerint csendes működésben megmaradt ugyan. teljesen csakis alapítójának halálával szűnt meg. — Tévednek, kik hiszik, hogy a pozsonyi egyetem Budára vitetett át. — Mátyás korában három egyetem volt, a budai felállításával sem a pécsi, sem a pozsonyi nem szűnt meg; a pécsi kevésbé volt látogatott, kitűnik ez II. Pál f. id. leveléből: „In regno Hungariae — non vigere aliquo modo studium generale“; oka mert ez egyetemen, mint f. eml., a theologia nem — a pozsonyin ellenben tárgyaltatott s így az előbb e tudomány végett külföldre vándorlók nagy száma ez egyetemet kereste fel⁴⁾; de ez iránt ismét Mátyás hidegült meg.

Harmadik főintézet volt a budai egyetem, melyet Mátyás a pozsonyi hanyatlása után a nemzeti egyetemes kiképeztetés végett kívánt felállítani; nagyszerűségéről biztosítékot nyújt a terv, melynek leírása Heltainál olvasható, ki hitelességét Broderichtől veszi. — Az egyetemen azonban csak a bölcsészeti- és hittani tudományok kara kezdé meg működését valamivel 1780. előtt a dömések főmonostorában. — Mátyást a megkezdett építkezések folytatásában a III. Frigyessel vívott háborúk akadályozták meg. — Ez egyetemnek tudós tanárai közül csak kevésnek nevét birjuk megemlíteni, Schvarz P., Márton budai plébános,⁵⁾ Győri Paulin, Brandolini Aurel, Eidenreich János, Rorbeck Pongrácz, — Bonfinius, M. Galeotról és Ugonettiről nincsenek biztos adataink, tanítottak-e vagy nem? Az intézet körülbelül 60 évi fenállás után teljesen megszűnt.⁶⁾

Egyetemek mellett virágoztak közép és elemi tanodák. Az ezekre vonatkozó adatokat inkább mellékes érintésekből gyűjthetjük egybe, mert az iskoláknak sem számára, sem helyére, sem a tanítási módszerre nézve nem birunk biztos adatokat.

¹⁾ Péterfi Conc. II. 16. — ²⁾ Carmina. Orationes et carmina. De ratione scribendi orationes. Comment. in Epist. Pauli. stb. — ³⁾ Fessler V. 656. Toldy II. 21. — ⁴⁾ Katona XV. 70. l. — ⁵⁾ Kapr. I. 78. l. 00. j.; Katona XVI. 823—5. l. Wall. Tent. 56. l. — ⁶⁾ Minthogy a magyarországi mind három egyetem (pécsi, pozsonyi és budai) a bolognai szerint alakítottak, szervezetéről a következők figyelmet érdemelők. Tagjai 1) az egyetemi igazgató, kit a tanárok és deákok a magok köréből választottak, néhol pl. Bolognában a különböző nemzetiségek szerint két igazg. választottak. Az ünnepélyes fogadtatás — és ruházatra vonatkozó szabályok bőven fellelhetők a „Statuta Univ. Bonon.“ — A m. egyetemen a

Uj középtanodákat alapítottak a tudós püspökök vagy az alapítottakat tartották fen. — Virágzók lehettek a kalocsai iskola Wardai István, az egri Dóczy Orbán, a gyulafehérvári Geréb László alatt; az utóbbi iskola növendékei — elfoglalván 1490. I. Miksa cs. hada a várost — kirohantak, az ellenséget fegyveresen megtámadták és lekonzultattak.¹⁾ — Hires lehetett a Vitéz J. által fentartott esztergomi, melynek tanára Galeot M. (a későbbi kir. könyvtárnok), Brandolini Aurel (a későbbi pozsonyi majd budai egyet. tanár), a humániorákban kitűnően jártas dömés Gattó János. — Ezen püspöki, majd káptalani — budai, pozsonyi, szepesi, kalocsai, veszprémi, nagyváradai stb. — tanodákban a főtanár lector v. scholasticus névvel fordul elő, kinek felügyelete alá volt helyezve az egész intézet, ha pedig ő nem lett volna képes megfelelni, alolvasót tartozott fogadni a főpap.²⁾

E főpapi középtanodák mellett virágoztak a zárdaiak is, melyek mindegyike saját olvasóval birt, többnyire az illető rend növendékeit képezték, de elfogadtak másokat is; hires volt a sárospataki ágostoniak iskolája. hol Szalkay J. a későbbi esztergomi érsek tanult 1488. táján; a ferenczieknek és döméseknek budai iskolája; Egerben 1501. Fr. Thomas de Zakan, lector s. Theologiae vezetése alatt nemcsak az ágostoniak, hanem az egyházmegye növendékei is hallgatták a hittudományt; Látókön (Szepesség) a karthauziak zárdájában 1500. P. Jodocus volt tanár; Pápán ez időben több zárdá volt, melyeknek falain belül kétségekívül voltak iskolák.³⁾

Az egyháziak által fentartott iskolák mellett virágoztak az egyes városok által alapítottak is; mindegyikre külön-külön adattal nem bírunk, de azon körülményből, hogy egyes városoknak a XVI. sz. első tizedében virágzó intézetök volt, biztosan következtethetünk ugyanezen intézetnek a XV. században való léte.

Igy Bártfán 1506. György baccalaureus; Pápán 1508. Kayári István tanító neve fordul elő; Nszombatban, Pozsonyban, Pécsen, Lőcsén, régi időktől fogva léteztek iskolák.

Erdélyben Szászváros és Szeben — amaz kereskedelem, emez műveltségi tekintetben kiváló — birtak iskolákkal. Szebenben a XV. sz.-ban a tanító a város pénztárából rendes fizetést húzott; tanítóik közül Joannes Arnoldi de Graderitz artium baccalaureus 1446., Stephanus de Grosschenk

helybeli főpap volt az igazgató; V. Orbán a pécsi tanodában a tudori rangra emelhetőségét a pécsi püspök v. helynökére ruházta, neve a bolognai mintájára: kancellár; Mátyás budai egyetemében első választott igazgató Schwarz P. — Minden egyetem négy karral bír, u. m.: hittudományi, jogi, orvosi és szépművészeti karral. — 2) Egyetemi tanácsos Bolognában 38, Bécsben csak 4 volt; a nemzetiségek szerint: ausztriai, rajnai, magyar és szász: a magyarhoz számítottak a cseh, lengyel, morva, szláv és görög deákok. 3) A kart a tudósok, babérosok, az ezek közül választott tanárok, szabadosok meg a deákok képezték; a kar idősbeje v. választottja dékán nevet viselt; a tudósok vagy tanárok gyakran magok vitáztak, az ily vitázó (l. a hittudósoknál) győzelemtől függött sokszor a tanárság is; így hires Mihály paulinusnak 1444. vitázata a budai egyetemen. (Fragmen panis Corvi 209. l. Hor. Mem. II. 178. l.) 4) Tanárokkul a tudósok- és babérosokból a tudomány, szerény önviselete, eszélye és egyéb erények által kitűntek választottak. 5) Az ifjuság meghatározott egyenruhában tartozott járni, e kötelesség pontos megtartásában legjobban kitűntek a társtagok (bursarii). — Lányi-Knauz I. k. 548—557. ll.

¹⁾ Tubero. Comm. l. III. §. VII. Schwandtner T. II. p. 160. — ²⁾ Az 1397-iki eszterg. visitatio és az 1374. n.-váradai káptalan szabályai. — ³⁾ Frankl. XVI. sz. Hazai és külf. isk. 89. 120. 137. ll.

lib. artium magister 1457., Mathaeus magister 1496. fordulnak elő. Zólyom város számadásaiban már 1466. fordulnak elő a tanítók illetékei.¹⁾

A tanulmányok fő tárgyát a hittaniak mellett a classicismus képezte s annak főleg egyik ága a latin nyelv; ez lett az álladalmak fő nyelve, nem csoda, hogy a tanulni vágyók összes munkásságukat e nyelvnek és azt beszélő nép életének megősmérésére fordíták; fő súlyt fektettek mégis a remekírók megértése- és idézésére, a tiszta beszédre és írásra. — A többi tantárgy a régi trivium és quadrivium szabálya szerint adatott elő, u. m. retorika, dialektika, arithmerika, geometria, astronomia és zene, írásbeli dolgozatok prózában és versben, szónoklati és vitatkozási gyakorlások.

Azonban e rendet nem tartották meg mindenütt, pl. a f. id. sáros-pataki iskolában tárgyalatott a latin és görög ny., a szónoklattan, költészet, csillagászat, gyógyt. és zene, a n.-váradiban a költész.- és bölcs.-tan rendkívüli tantárgyak voltak. — Általában fensőbb, közép és elemi iskolák között oly különbséget vonni, mint napjainkban, nem lehet; az egyes tanodákban tárgyalandó tananyag függött a tanodát alapító v. fentartó úrtól, ki a tantervet, szabályokat és tananyagot meghatározta; de e rendszer változott, a pártoló úrnak v. tanítók változtával; innen van, hogy gyakran kis-falusi iskolában a latin, görög sőt gyakran a zsidó nyelv is tanítottott; ellenben nagy városok iskolái néha csak az elemi ismeretekkel foglalkoznak.

Az elemi iskolák számáról és szervezetéről legkevesebb adatunk van; legtöbbször a plebániák mellett állottak fön; tárgyaik a hittan, olvasás, írás és számolás valának; felvidéki városokban ezeket többnyire német iskoláknak nevezték. Ilyen létezett Pápócson, Pozsonyban, melyet a város tartta fen, s melyről 1439-iki számadásokban tétetik említés.²⁾ Kolozsvárott, hol Szilágyi Erzsébet Mátyás fiát küldte iskolába³⁾; Lippán, Gyulán, Szegeden stb. — Ide tartoznak az apáczáknak leánynevelő intézetei Veszprémben, N Váradon, Margitszigeten stb.

Habár az országban szép számmal voltak plebániái, zárdái és székesegyházi iskolák; voltak fensőbb tanodák is, melyekben hol az egyik, hol a másik tantárgy részesült kiváló művelésben; magyar ifjaink mégis mindenkor nagy számban keresték fel a külföld nevezetesebb intézeteit. — Tárgyalat korszakunkra vonatkozólag igen kevés adat maradt, de ezekből is bizton következtethetjük, hogy Európának csaknem minden egyetemén fordultak meg ifjaink, némelyiken pl. a bécsin igen nagy számmal, tudományos munkásságukat pedig sok esetben magisteri hivatal teljesítésével vagy baccaulauresi czimmal tisztelték meg.⁴⁾

Legtöbbször látogatták a bécsi egyetemet, ennek oka a földrajzi fekvésből és azon viszonyból, melyben Magyarország Ausztriához állott fejtethető meg. — A legrégibb időktől fogva oly sokan látogatták már ez egyetemet, hogy a tanulónak nemzetiség szerinti felosztásában a harmadik osztály a magyar volt, melyhez még a csehek, morvák, lengyelek és görögök tartoztak.

¹⁾ Frankl. id. m. 156. és 175. l. — ²⁾ Wall. Conspectus. p. 116. n. a. — ³⁾ Kapr. I. 55. — ⁴⁾ Lányi-Knauz I. 534—36. l.

Az itt tanuló magyar ifjak szorgalmuknál fogva sokszor megtisztelő megbízásokban, kitüntetésekben ¹⁾ felmentésekben ²⁾ részesültek; majd törvényellenes tetteik miatt megrovattak ³⁾ — Az egyetem, nagy mértékben birta az iskolákat alapító magyarországi főpapok és urak bizalmát; így Tamás egri érsek 1421. (?) bölcsészeti és jogi tanulmányokkal bíró iskolát szervez, mely tanulmányok előadására a bécsi egyetemtől két szaktanárt kér; a pozsonyi „Acad. Istropolitana“ megnyitása a bécsi egyetem közreműködésével történt, és hittud. két tanára H. Schrikher M. és Krumpachi L. a bécsi egyetemről hivatott meg. ⁴⁾ De nemcsak a tudományos, hanem sokszor a polit. és vallási téren is kitüntették ügyességöket a bécsi egyetem tagjai. Erzsébet királyné 1442. négy tanárt kért a bécsi egyetemtől, hogy őt Ulászló királylyal megindítandó alkudozásokban támogassák. — 1485. Bécsnek hatósága felszólít két egyetemi tudort, hogy a Bécs falai alatt táborozó Mátyás királylyal a város átadása iránt értekezzenek. — Főleg Mátyás királylyal találkoztak sokszor az egyetem tagjai, midőn ez a város urává lőn, ki különben is nagy érdeklélssel viseltetett a tudományos emberek munkássága iránt; — ennek tulajdonítandó azon tiszteletteljes nem egyszer rokonszenves hang; melylyel az 1485-90-iki jegyzőkönyvek Mátyás királyról szólnak. — Magyarországi tanárok és tanulók az egyes karoknál a következő számmal fordulnak elő; 1456—1498-ig 71 tanár volt, kik legnagyobb részben bölcsészeti, erkölcsstani és történelmi — sőt már mennyiség- és természettani előadásokat is tartottak; a hittudományi karnál 1456—1477-ig mintegy 19 tanár volt, kik a sz. írást sőt helyenkint a sz. atyák műveit is magyarázták; a bölcsészeti karnál 1457—1499-ig 13 tanácsos és mintegy 46 vizsgáló volt, kik közt némelyek félbeszakításokkal több évig voltak, pl. Petrus de Corona 6 — Georgius de S. Anna 3 évig volt tanácsos egyszeri félbeszakítással; — Antonius de Makrancz és Paulus de Corona több évig voltak vizsgálók — de szintén félbeszakításokkal. — Procurator 1457—1500-ig mintegy 50 volt, kik közt némelyek többször viselték e méltóságot félbeszakítással, pl. Georgius Mandl Posoniensis, Mathias Krumpach. — A tanulók száma 1453—1500-ig 1285 volt. — A szám oly tekintélyes, mely e félszázadnak okvetetlenül becsületére válik; némelyek több szakban is képezték ki magokat, legtöbb látogató volt 1475-ben. — A tanárok az ország minden részéből kerültek ki, Nyitra-, Zólyomból, Privigyec és Szepességéből, a fővárosból, a Tisza vidékéről, Zágráb, Pozsega és Temesvárról, Nagy-Várad, Kolozsvár, Szeben és Brassóból. — Legtöbb tanulót küldött Buda, Pozsony, Kolozsvár, Sopron, Pest, Fehérvár, Pécs, Körmöcz, Nagy-Várad, Nagyszombat stb. ⁵⁾

A bolognai egyetemet a XII. sz.-tól kezdve jogtudományi kar tette nevezetessé; a XIII. sz. óta mindig sok magyar látogatta; az egyetemi három csoportú felosztásban a második a magyarnak jutott. (Szervezetéről l. a f. id. jegyzetet 20. l. 3. j.) — A XV. sz.-ban az egyetem tan-

¹⁾ Frankói Magyorsz. tan. és tanul. a bécsi egy. a 14. 15. sz. 12. l. 1) j. — ²⁾ u. ott 2 j. — ³⁾ u. ott 3. j. — ⁴⁾ u. ott 16. l. 2. 3. j. — ⁵⁾ Astat. adatok Frankl. f. id. felolvasásának táblázatai nyomán vannak összeállítva.

székeire több magyar emelkedett. 1461. Giovanni d'Ungheria (Magyarországi János) az orvosi tudománynak, 1471. Dyonisio d'Ungheria a logikának, 1472. Gregorio d'Ungheria a csillagászat és mennyiségtannak volt tanára; — e korban tanított itt Beroald Fülöp híres tudós is.¹⁾

Számos magyar ifjú látogathatta e korban a krakói egyetemet is. — Európai híret kiváltságai- és tanáraitól nyerte; — az itt tanuló m. ifjak nagy számára következtethetünk a krakói m. társodából (bursa), melynek sajnos csak 1492-től ösmerjük neveit, a számos segélyezésekből, melyekben a lengyel királyok, magyar főpapok és urak részesítették az itt tanulókat; — a sűrűbb látogatást elősegíthette még a helynek közelsége, a két nemzet uralkodói között levő szoros összeköttetés és benső viszony.

Sűrűen látogatták a páduai egyetemet is, főleg a XV. sz. második felében, midőn Mátyás király az olasz főiskola tanáiraival szoros összeköttetésbe lépett.

A párizsi egyetem, mely korra és hírre nézve legrégibb volt „az egész világ oktatója“, főleg a hittudomány ápolása miatt becsültetett; azért a tudományokban előrehaladni akaró papnövendék vagy javadalmas egyházi férfiú csakis Párizsba kívánczozott, így pl. 1440. táján a jeles Mihály pálos, ki Lád Jakab és a szerzet költségén tanult és sorbonnei tudornak mozdíttatott elő, itt végezte tanulmányait. (L. a 2. és 24. ll.)

Rómának gazdag műkincseit, régiségeit megláthatni, az emberiségnek mindenkoron óhajtott tárgyát képezte, tanintézeteit főleg a hittudományiakat látogatni nélkülözhetetlennek hívék a papságra készülők; azért az e pályára készülők egy része, ha szülőik vagy jótevőik részéről elegendő segédkezésben részesültek, itt képeztették ki magokat.

Ezeken kívül birhattak tanulóval — bár kevesebbel — a prágai, gráci, velencei, ferrarai, toledói stb. egyetemek.

Az egyetemi látogatásokat igen elősegítették a társodák (collegiumok — bursák), vagyis oly intézetek, melyekben tanárok, deákok közösen és ingyen szállást néhol élelmet is nyertek egy erszényből (bursa). — Ily segítő egyesületek léteztek minden egyetemnél, a költségeket többnyire a dús alapítók nyújtották. — Ilyen volt a Budai János által alapított „Krisztus-collegium“, czélja évenként néhány tehetségesebb ifjút a külföldi egyetemeken kiképeztetni, de az illető növendékek kötelesek voltak, ha kiképeztetésük után itthon jövedelmesebb állomásokra jutottak, a reájok fordított költséget megtéríteni.²⁾ — A „Krisztus-collegium“ költségén neveltettek Kozárdi László 1453. Budai Gergely 1459. körül barsi főesperesek,

¹⁾ A class. tudományokat tárgyzó előadásai számos magyar ifjút vonzottak ide. Bizonyítják ezt ajánló levelei, melyekkel 1499. „Commentarii quaestionum tusculanarum;“ 1503. Opus de symbolis Pythagorae;“ 1504-ben „Commentarii in Asinum Aureum Lucii Apuly“ című munkáit világ elé bocsátotta. — Ezen levelek tartalmából kiténik, hogy Gyulai, ki 1526. Mohácsnál elesett a XV. sz. végén Bolognában tanult, hogy Bakacs Tamás esztergomi érsek, nemcsak rokonait, hanem más magyar ifjakat is Bolognában neveltetett, vagy legalább neveltetésüket pénzsegélyvel előmozdította, hogy Várdai Péter kalocsai érsek több magyar ifjút s név szerint Keserü Mihályt, ki később boszniai püspök lett s Isokrates beszédeit görögből latinra fordította, alapos tanulás végett Beroaldhoz küldetett. (M. Muz. 1817. 245. s köv. ll., hol az illető levelek is idézettek.) — ²⁾ Az eszterg. káptalan 1397-iki visit.

Pesthi Gergely eszterg. kanonok. — Kétséget nem szenved, hogy a főpapok ily társodákat segítettek, pl. az előbb említettet u. azon Pesthi Gergely, Liphay Péter; segítették a királyok, pl. Mátyás k. a budai dömés zárdában volt hittani kar igazgatóját, tanácsosait, tanárait s egyéb iskoláisait élelemmel, ruházat- és szállással látta el;¹⁾ ilyen lakások voltak a pozsonyi Acad. Istropolitana palotájában nemcsak a tanárok, hanem a deákok számára is. — A szegényebb deákok az ünnepeket vándorlásra, illetőleg kéregetésre használták, fel, mely alkalommal sz. dalokat énekelgettek. (Patrizálók.)²⁾

III. Könyvnyomdászat és kereskedés.

A tanodák nagy száma s virágzása; a tudományok egyetemes művelése s terjedése; a tanult férfiak munkássága szoros kapcsolatban van a könyveknek, könyvtárak- és nyomdáknak, mint a műveltség és tudományok nélkülözhetlen segédeszközeinek állapotával.

A XV. sz. találmányai közé tartozik a könyvnyomdászat, mely 1450 — mint a mozgó betűk feltalálásának évétől, nagy gyorsasággal terjedett el, a tárgyalt időszakban beútat talált Magyarországra, és a könyvkereskedéssel együtt a virágzás bizonyos fokára emelkedett.

Azonban az új találmány mellett a könyvek sokszorosításának régi módja a könyvmásolás is fentartotta magát, mely téren a szerzetesek birnak főérdelemmel, kiknek a biblián kívül a hellen és római classicusok fenmaradását, mint megbecsülhetetlen tulajdonukat köszönhetjük.

A szerzetesek könyvmásolói ügyesség, munkásság és szabatoság által csakhamar nagy hírnévre tettek szert, majd világiakat is bevonván e valóban művészi szépségű munkálatok készítésére, a magyar könyvmásolás csakhamar nagy kiterjedést nyert. — Egyetemeknél sokan tankönyvek másolásából éltek; plébániák, zárdák, elemi iskolák egyházi s tanulási segédeszközeiket csakis másoloktól nyerhették; — a tudós püspökök, tanárok, sőt világiak, még tanulók is könyveket gyűjtven, mindinkább biztosították a másolóknak virágzását, — egyes főbbek udvaraikban saját másolókat tartottak. Cesinge pécsi püspök könyvmásolója volt Benedek deák; Huendler Vid, a bősnya püspök számára könyvirókat Pécsen nem találván, kettőt Budáról rendelt.³⁾ Mátyás király Florenben 4 másolót, Budán pedig 32 festész irnokot tartott, irodájuk főnöke Raguzai Felix a nyelvi és irodalmi ismereteiről híres tudós volt.⁴⁾

A hosszú és fáradalmas munka, melylyel a könyvnek másolása járt, azt nagyon becsessé tette, bizonyítja ezt több adat; a XV. sz.-ban Livius egy könyvének ára 120 koronás arany; Poggius Liviusát adta el, hogy egy villát vehessen; Paschasius könyvárús egy concordantiát 100 koronás aranyon tartott.⁵⁾ — Lewdeschit György szepesi örkanonok a lőcsei mo-

¹⁾ Wall. Conspect. p. 113. n) — ²⁾ L. Lányi-Knauz I. 555. M. Sion. I. 345. Frankl. 208. s. k. II. — ³⁾ Koller Hist. Epp. Quinqueecl. IV. 330. — ⁴⁾ Wall. Tent. p. 81. — ⁵⁾ Tud. Gyűjt. 1817. I. 64 65 l.

nostornak 14 arany forintot hagyott 1496-ban irt végrendeletében, mivel egyik könyvét elveszté vala. — Mily óvatossággal járt el az esztergomi káptalan a könyvek kölcsönadásában mutatja a térítvény, melyet 1476. a Garam sz. benedeki conventtól kivánt, midőn ez másolója Sylpos Balás számára breviumot kért: „excurso autem unius anni circulo . . . ipsum et eundem librum integre sine corruptione et defectu aliquali remittere, ymo si opus fuerit, subtili ligamine reformatum pellibusque novis artificiose obductum, eidem ecclesie vel eiusdem capituli dominis restituere obligamur et obligati simus testimonio praesencium mediante.“¹⁾ Mindezen őrködés és vigyázat mellett is igen sok könyv veszett el; pl. Claudius Ptolomaeus hellen földiratának codexe eleinte Cesinge Jánosé volt, aztán Mátyás király könyvtárába került, honnan bizonytalan úton a váradi ferenczesekhez jutott; innen 1703. végre a bécsi udvari könyvtárba vitetett. — Cesinge Jánosé volt egy Thukydides, mely Corvin, majd Brassicanus, Faber, a bécsi egyetem, végre az udvari könyvtár birtokába ment át; több ily esettel találkozhatnak mind műv. történelmünkben, mind nagyobb könyvtárainkban, hol rendesen találni oly könyveket, melyek különféle birtokosok kezein mentek át.²⁾

A könyvek ezen igen drága és lassú elterjedésén segített e században feltalált, a már f. eml. könyvnyomtatás, mely 1470-ig Európa sok városába származott át. — Ez idő tájban hívta be Geréb László Mátyás k. egyik rokona, budai prépost és alkancellár a németországi Hess András Olaszországból, ki Budán az első hazai nyomdát állította fel. Több kisebb kísérlet után, (mint pl. Basilius könyvecskéje „de legendis poetis“) első tekintélyes könyve a magyarok krónikája „Chronica Hungarorum“, volt, (l. 10. l.) mely a Kolophon tanúsága szerint 1473. in vigilia penthecostes azaz június 5-én jelent meg, melyet Hess Gerébnek ajánlott, a következő végzavakkal: „Accipe itaque hoc munusculum nostrum iure quodam tue excellentie dedicandum: ut qui videlicet potissima laboris causa extitisti: ipsius quoque operis particeps esse debeas. Et siqua in dies maiora excudemus tuo etiam illustri nomini dedicanda putabimus;“³⁾ alakja kis ívrét, pergamenhez hasonló erős papirosa van, initialei arannyal diszítettek, kerek betűi és nyomása korához képest elég szépek. — Magyarországot a könyvnyomtatás felállításában még ez évben követték Németalföld, 1474-ben Anglia és Spanyolország, 1475-ben Csehország.

Mikor és mely okoknál fogva szűnt meg ez intézet, nincsenek biztos adataink. — Toldy szerint tűzvész semmisítette azt meg, Hess András külföldre vándorolt és Geréb Lászlónak újabb áldozatra kedve nem igen volt. — Mátyás király pedig sokkal jobban gyönyörködött a szép betűalakokkal, festett ékitményekkel készített codexekben, mint a még akkor disztelen akár gót, akár kerek betűkben: semhogy az új mesterség meghonosítása mellett lelkesedni tudott volna.⁴⁾

¹⁾ Katona XVI. p. 38. — ²⁾ Lányi-Knauz I. 599. s köv. II. — ³⁾ Wall. Tent. p. 97. — ⁴⁾ 1873-iki máj. 23. „A nyomdászat 400 éves története Magyarországon“ akad. felolvasás.“

Hazánkfiak közül többen vállalkoztak a külföldön az új mesterséget megtanulni, hol mint dolgozó magyarföldi nyomdászok szerepeltek. Erdélyi (Septemcastrensis) Tamás 1472—1481 között Mantuában, utóbb Modenában Burster v. Wurster János társaságában; Brassai András, Andreas de corona (Barcavidéki Zeideni Corvus (Raab) András) 1476—1484 között Velencében több társal egymásután; Erdélyi Bernát (Bernardus de Dacia) 1478. valószínűleg Paduában; Magyar Péter (Petrus Ungarus) 1482. Lyonban; Garai Simon 1491. Velencében; Basay Ungarus 1494. Cremonában Parmái Caesar társaságában. „Jacobus Pencius de Leucho“ Velencében.¹⁾

Az említett budai nyomdának megszűnése egy újabb osztályt, a budai könyvkiadó, árus és kereskedők osztályát hívta életre; méltán mondhatta tehát Metz Fr. „Unter dem oesterreichischen Erblanden war Ungarn das Erste, wohin sich d. Buchdruckerkunst verbreitete . . . in Ungarn schien d. Buchhandel früher als d. Buchdruckerkunst in Flor zu kommen.“²⁾ Itt a Buchhandel alatt a külföldi kiadók biztosait kell értenünk, kik később budai könyvkereskedőkké lettek. — Az első figyelmet érdemlő kiadó kirchheimi Feger Tibold (1484—94); híres a Turóczi krónikájának 1483-iki kiadása, mely Velenczében Ratdolt Erhard nyomdájában, Mátyás pártfogásával és neki ajánlva, királyok fametszetű arczképeivel s számos csataképpel diszítve jelent meg; — többi kiadásai egyházi tárgyuak és széptudományiak. — Ruem György által 1493-ban nyomtatott misekönyv híres, mely úgy a hártya szépségénél, mint a festék tisztaságánál és fényénél fogva legszebb nyomdászati emlékeink közé tartozik. — Paep v. Pap János 1498. tisztán egyházi tartalmu műveket adott. — Kaym Orbán, a következő századra esik (1503—10), már az iskolai könyvek kiadására is fordított figyelmet és költséget; — s ezek lehettek ezen időben honi iskoláinkban használt tanítási és tanulási könyveink.³⁾ — Mindezen munkásságok mellett szorgalmasan másoltak pálos, dömés s igen szépen a karthauzi barátok sőt az apácák is.

Ez időtől kezdve mind inkább szaporodtak az eddig csekély tartalmú könyvtárak is. — A királyi bőkezűség, a főpapok és főurak tudományszeretete csakhamar új és diszes könyvtárakat nyitott. — Vitéz érseknek esztergomi könyvtára a görög és római classicusokban gazdag s ragyogó fényvel kiállított volt; ugyan ő vetette meg alapját a nagyváradi könyvtárnak is⁴⁾; Cesinge Jánosnak Pécsen volt híres könyvtára; a sághi premonstreiek monostorát és könyvtárát rabolták Léway László, Fysi László s több barshonti nemesek 1446-ban.⁵⁾ — Végre magának Mátyás királynak udvari háromféle könyvtára világhírű volt, európaszerte elszórt töredékei mindnyájunk közóhaját képezik; leírása tárgyunkon kívül esik. — (Bő leírásai az egyes tört. munkákban és monographiákban találhatók.)

Pfeiffer Antal.

¹⁾ Tud. Gyujt. 1817. I. 72—77. II.; Toldy Ir. tört. II. 32 l.; legközelebb Magyar Muz. 1857. 116—120. II. — ²⁾ Gesch. d. Buchhandels u. d. Buchdruckerkunst. 1836. — ³⁾ Magyar Muz. 1857. 120—136. II. — ⁴⁾ Wall, Tent. 93. — ⁵⁾ Lányi-Knauz I. 606. l.

II.

A TANÁRI KAR.

A) Rendes tanárok.

Szám	A tanár neve	Tantárgyak, melyeket előadott	Tanodai osztályok, melyekben tanított	Het- hinti tanórái nak sz.	Észrevételek.
1.	Cserai József,	Latin nyelv, Görög nyelv, Történelem.	II. V. VII. V.	18	II. osztály főnöke.
2.	Farkas József,	Hittan, Latin nyelv, Magyar nyelv, Szépirás.	I. II. III. IV. VI. III. I.	17	VI. osztály főnöke, hitelemző.
3.	Fekete Endre,	Latin nyelv, Magyar nyelv, Bölcsészet.	VII. V. VI. VII. VII. VIII.	18	VII. osztály főnöke, a gymn. dalárda gondnoka.
4.	Lauch János,	Latin nyelv, Német nyelv, Mennyiségtan.	V. III. V. V. VII.	17	V. osztály főnöke.
5.	Mészáros Ferencz,	Latin nyelv, Magyar nyelv, Mennyiségtan.	IV. IV. II. VI.	17	
6.	Panek Ödön,	Latin nyelv, Görög nyelv, Német nyelv.	I. VI. I. VI. VII.	17	I. osztály főnöke, hitelemző.
7.	Pap János,	Magyar nyelv, Mennyiségtan, Természetrájz.	I. II. III. I. II. V. VI.	18	A természetrajzi gyűjtemény őre.
8.	Pfeiffer Antal,	Latin nyelv, Görög nyelv, Magyar irodalom.	III. VIII. VIII. VIII.	17	VIII. osztály főnöke, gymnasiumi jegyző és könyvtárnok.
9.	Rappensberger V.	Német nyelv, Földrajz, Természettan, Vegyten, Szépirás.	II. IV. I. II. III. IV. IV. VI. II.	18	IV. osztály főnöke, a vegytani szertár őre.
10.	Tóth Jenő,	Mennyiségt. földrajz, Mennyiségtan, Természettan.	VIII. I. IV. VIII. VII. VIII.	18	A természettani szertár őre.
11.	Trautwein János,	Hittan, Német nyelv.	V. VI. VII. VIII. VIII.	6	Igazgató, hitszónok.
12.	Vajda Gyula,	Földrajz, Történelem.	III. III. IV. VI. VII. VIII.	16	III. osztály főnöke.
13.	Weixlgärtner V., akad. festő.	Rajz.	I. II. III. IV.	16	

B) Rendkívüli tanárok.

1. Cserei József, k. r. a gyorsírászat,
2. Erney József, világi, a műének,
3. Rayé Lajos, világi, a francia nyelv tanítója,

III.

Tudósítás a tanodáról.

Az 187^{6/7}-iki tanévet megelőzőleg aug. 29. 30. 31. napjain tartattak a beiratások, a felvételi, pót- és javítóvizsgálatok. — Sept. 1-én volt az ünnepélyes „Veni Sancte,” mely napon, valamint 2. és 3-án a vizsgálatok folytattattak, 4-én pedig kezdődtek a rendes előadások.

Vallási és fegyelmi ügy. Az ifjuság naponkint, a téli időszak kivételével, sz. misét hallgatott, melyet vásár- s ünnepnap keresztyény oktatás előzött meg; ötször végezte ez évben a sz. gyónást és ugyanannyiszor járult az Úr asztalához; a husvéti sz. gyónást a szokásos sz. gyakorlatok előzték meg; jelen volt az anyaszentegyház által rendelt nyilvános körmeneteken is. — A dicsőségesen uralkodó I. Ferencz József ap. király és ő felsége a királyné magas névnapjain, a koronázás évfordulóján — mint nemzeti ünnepeken — okt. 4-én, nov. 19-én és jun. 8-án; továbbá ő szentségének a római pápa püspökj félszázados jubilaema alkalmával — mint az egész ker. kath. világ örömmünnepén — jun. 3-án — hálaadó isteni tisztelet és egyházi szónoklat tartatott. — Gyászsíteni tisztelet volt I. Ferencz ő cs. és ap. kir. felsége — és Deák Ferencz nagy hazánkfia halálának évfordulóján, amaz marc. 2-án, emez jan. 29-én.

A hittani vizsgálatok nsgos és főt. Klempa Simon prépost-plébános úr, mint érseki biztos jelenlétében tartattak meg jun. 9. 11. és 12-én. A más vallású tanulók a hittanban saját lelkészeiktől nyertek oktatást, az előmenetelről pedig bizonyítványt.

Az iskolai törvényeket az év folytán kétszer olvasta fel az igazgató az ifjuságnak.

Tanácskozások. A nevelésben és tanításban szükségelt egysegés eljárás és egyöntetű módszer érdekében megtartattak a nm. vall. és közokt. m. k. Miniszter úr által 1876-iki jul. 22-én 12787. sz. a. kelt rendeletének 36. 37. 38. pontjai szerint a tanácskozások; az eredményről a növendékek és szülőik értesítve lőnek; — továbbá minden harmadot megelőzőleg megállapított osztályonkint a végzendő tananyag.

A „Gyakorló iskola,” mely Pfeiffer Antal tanár közvetlen vezetése alatt áll, ez idén is folytatta munkálkodását. Az iskola tagjai a felső 4 osztály növendékeiből mintegy 90-en voltak; tisztviselői (jegyző, könyv- és pénztárnok, bíráló tagok) a három felső osztály tagjaiból választattak. Mult évi dolgozatait, működése minden ágából, az 1876-iki szegedi ipar-műkiállítás juryje oklevél- és emlékéremre érdemesíté. — Ez évben tartattak felolvasások az irod. életrajz, szépszézet, a művelődés, hazai és

egyetemes történelem, a tört. elmélet, a földrajz, geologia és természettan köréből. Széppróza, költemény és költ. műfordítás is olvastatott. Szavalt 28 tag 79-szer. — Az évenként kitűzetni szokott pályázatok eredményeiből megemlíjtjük a következőket. A vegytani tételre kitűzött jutalmat (2 \ddagger) nyerte Udránszky L., VII. o. t.; az egyet. történelmire (2 \ddagger) Spitzer R., VII. o. t.; a hellen műfordításra (1 \ddagger) Frank J., VII. o. t.; a francia műfordításra (1 \ddagger) Szabó S., VII. o. t.; a latin műfordításra (2 \ddagger) Bartók G., VIII. o. t.; a kisebb költ. beszélyre (2 \ddagger) Rákosi Győző, VII. o. t.; a magyar irodalomtörténetre (4 \ddagger) Bartók Géza, VIII. o. t. — Pályanyertes szavalkók Frank J. VII. és Bányász J. VI. o. tanulók. — Az ünnepélyes zárülés máj. 22-én tartatott az igazgató és a tanári kar jelenlétében.

A főgymnasiunim dalárdának 80 működő tagja volt, gondnoka Fekete Endre tanár, az ének tanítója Erney József. — A dalárda tagjai az isteni tiszteleten kívül énekeltek gymnasiumi ünnepélyeken, u. m. főt. s tudós Somhegyi Ferencz a kegyes tanító-rend főnöke, és Trautwein János igazgató névünnepének előestéjén; — továbbá a „Pesti első bölcsődegyelet“ alapítása negyedszázados évfordulója és az intézet új házának 1877. jan. 11-én történt ünnepélyes beszentelése és megnyitása alkalmával az elnökség részéről történt felszólítás folytán. — Két ízben rendezett a dalárda — többek közreműködésével — jótékony célú hangversenyt; először jan. 7-én sz. Erzsébet- és a gymn. segélyegylet javára 57—57 frtnyi jövedelemmel; másodszer marc. 3-án sz. Vincze-egylet és a főgymn. dalárda javára 75—75 frtnyi jövedelemmel.

Tan- és művelődési eszközök. I. A természettani szertár számára vétetett: 1) 1 db. forraszcső fúvó készülékkel; 2) 1 db. léggömb aranyverő hólyagból; 3) 1 db. tükör a röperógéphez; 4) 12 db. szén Bunsen-féle elemekhez; 5) 12 db. sárgaréz szorító; 6) 1 db. radiometer Crookes szerint; 7) 1 db. magnetoelectricus forg. készülék; 8) Holtz-féle villanygép mellék-készületeivel; 9) 1 db. indítási tekercs.

II. A terményrajzi gyűjtemény szaporodott ajándék és vétel útján. A) Ajándék. 1) Ns. Madarász Zsigmond Eduárd úr ajándékozott általa és Hantken M. által gyűjtött és praeparált magyarhoni nummuliteket; és pedig 6 csoportban beosztva; a) Nummulites laeves; b) N. reticulatae; c) N. subreticulatae; d) N. punctulatae; e) N. plicatae; f) N. explanatae — 24 példányt. 2) Réczey Árpád IV. o. t. ajánd. 1 db. Homarus marinus-t. — B) Vétel útján szereztetett: 1) Dichroscopicus készülék; 2) Pseudopus Pallasii csontváza és bőrhüvelye; 3) Csigagyűjtemény (Kovács Gy. hagyatékából 115. db.); 4) Kőzetgyűjtemény Selmech vidékéről 100 db. Ide számítandó a természet- és vegytani, a terményrajzi szertárakban kísérletek alkalmával elhasznált s elromlott eszközöknek pótlása és javítása.

III. A tanári könyvtár szintén kétféle uton gyarapodott, u. m. ajándékozások és vétel útján.

1) Ajándékoztak a) a Franklin-társulat. Dr. Lutter N. Betűszámán. Balló M. Elemi vegytan. Madaras E. Növénytan és Ásványtan. Mácské V.

Költészetten. Császár K. Számten. Algebra. Geometria. Močnik-Szász. Számítástan. Fehér J. Termtan. I. II. r. Horváth M. A magyarok tört. Győrffy J. Kath. Hitvallástan. Ribáry Magyarorsz. tört. Roth S. Ásvány-, kőzet- és földtan. Szabó J. Ásványtan. Requinyi G. Europa földr. — Ezeken kívül néhány kisebb tankönyvet. b) Lampel R. könyvkereskedése. Erődy B. Irod. tört. olv. k. Visontay J. Magy. orsz. földr. Cherven Fl. Egyet. földr. Tankó J. Világtört. Kuttner S. Egyet. földr. Lévay-Vida. Magy.-Görög szótár. Heinrich G. Deutsches Lehr. u. Lesebuch. Vaszary K. Világtört. Felsmann J. Német Rhytmika. Veress J. Homeros Ilias. — c) A vall. és közokt. m. k. ministeriumtól „A közoktatás állapotáról szóló ötödik jelentés.“ Bpest. 1876. és Die Londoner Ausstellung 1871. d) Grill K. Gáspár J. Babérok. e) Aigner L. Heiling K. Német nyelvtan. f) Bierbauer L. Vegytan. A szerző ajándéka. g) Hoffer E. Görög nyelvtan és olv. k. A szerző ajándéka.

2) Vétel útján szerzett nevezetesebb művek: Schlömilch Grundzüge d. Geometrie d. Massen 2. k. és Analytische Geometr. Fr. Reidt. Theorie d. Determinanten. C. F. Geiser. D. Kegelschnitte. E. Kahl. Math. Aufgaben aus d. Physik. J. D. Kober. D. ebené Geometrie. O. Hesse. Analytische Geometrie és D. vier Species. J. H. T. Müller. D. Griechischen Mathematiker. A. Draeger. Über Syntax u. Stil d. Tacitus. E. H. Herzog. D. Griech. u. lat. Sprache. Fischer Th. Griech. Mythologie u. Antiquitäten. 4. k. Szabó J. Ásványtan. (3. kiad. 1875.) J. Sachs. Botanik. 1. 2. k. L. Preller. Griech. Mythologie. C. Fr. Naumann. Mineralogie. H. Credner. Geologie. J. Langl. Denkmäler der Kunst 28 képpel. C. Spitz következő munkái: Lehrbuch d. allg. Arithmetik I. II. f. és hozzá az Anhang. Lehrbuch d. Stereometrie és Anhang. Lehrbuch d. ebenen Trigonometrie és Anhang. Lehrbuch d. ebenen Geometrie és Anhang. Lehrbuch d. sphärischen Trigonometrie. Budehž J. Magy.-ugor összehasonlító szótár. L. Lange. Römische Alterthümer. K. Fr. Herrmann. Culturgeschichte d. Griechen u. Römer. J. A. Serret. Handbuch d. höheren Algebra. 2. k. M. Carriere. Aesthetik. 2. k. J. J. Winckelmann. Gesch. d. Kunst des Alterthums. Dieckmann. Einleitung in d. Lehre von den Determinanten. Nägeli. Beiträge zur wissenschaftlichen Botanik. 4. H. Jacob La Roche. Homerische Untersuchungen. W. S. Teuffel. Gesch. d. römischen Literatur. Ant. Rich. Illustriertes Wörterbuch d. röm. Alterthümer. C. Kellner. Kurze Elementargramm. der Sanskrit-Sprache. H. Weiss. Kostümkunde. K. Schenkl. Griech. —Deutsch. Schulwörterbuch. W. Fiedler. Analytische Geometrie d. Raumes. G. Landgrebe. Mineralogie d. Vulcane. C. Ackermann. Die Kaefer. G. Bernhardt. Grundriss d. römischen Literatur. (1872). A. Vaniček. Etymologisches Wörterbuch. H. Steinthal. Abriss d. Sprachwissenschaft. A. Draeger. Hist. Syntax. Fr. Bopp. Vergleichende Gramm. I. II. III. Th. C. Arendi. Wortregister zur Bopps vergl. Gramm. G. Jausz. Schul-Atlas. Jaeger. Zoologische Briefe. Foster. Grundzüge d. Entwicklungsgeschichte. N. Lorinser. Schwämme. W. Humboldt. Über d. Verschiedenheit d. menschl. Sprachbaues. G. Salmon-W. Fiedler. Anal. Geometrie d. höheren ebenen Curwen. Salmon-Fiedler. Anal. Geometr. der Kegelschnitte. Nagy Iván. Monum. Hung. Hist.

W. Weissenborn. Lat. Schulgramm. Buttmann. Griech. Sprachlehre. Lányi-Knauz. Magy. egyháztörténelem.

A 3. oszt. számára szereztettek a Holle-féle földrajzi, a 6. és 7. oszt. számára a Sprunner-féle történelmi fali térképek.

Tudományos szakközlönyök. Magyar Nyelvőr. Természettud. Közöny és a „Könyvkiadó vállalat“ munkái. Budapesti Szemle. Tanáregyleti Közlöny. Századok. Műegyetemi lapok. Sz.-István társulat kiadványai. Philologiai közöny. — Zeitschrift für die österr. Gymnasien. Petermann's Mittheilungen. Poggendorff's Annalen d. Physik und Chemie.

Jótékony ság. „Flór Gyula emlékdíja“, melyet néhai Flór Ferencz orvostudor és neje nagyságos Flór Leonóra asszony az 1862-iki december hó 24-én elhunyt egyetlen gyermekök emlékezetére évenként egy hatodik osztálybeli jó erkölcsű, de szegény tanulóknak a tanári kar előterjesztése folytán adnak, jelen tanévben Greischitz Antal tanulóknak íteltetett oda, ki 40 frtnyi díjban részesült.

„Gróf Königsegg-Aulendorf Móricz alapítványa“, melyet méltóságos Königsegg-Aulendorf grófné, született Csáky Gizella grófnő az 1873-iki november hó 5-én elhunyt feledhetetlen gyermekének örök emlékezetére élete fogytáig, halála esetére pedig örökösait kötelezőleg örök időkre, egy 6. 7. vagy 8. osztálybeli szegénysorsú, de szorgalmas s jó magaviseletű tanuló részére tett, jelen tanévben a tanári kar ajánlata folytán Udránszky László, 7. osztálybeli tanulóknak adatott, ki 120 frtnyi ösztöndíjban részesült.

Az e tanintézetben levő tizenhárom év óta fennálló „Segélyegylet“ választmánya tiz havi működése alatt az első félévben 290 frt. és 1. ¶ , a másodikban 252 frttal segélyezett és pedig

I. félévben

1 tanulót	20 frttal	1 ¶	=	20 frt.	1 ¶
4 „ fejenként	20 „		=	80 „	
10 „ „	12 „		=	120 „	
10 „ „	7 „		=	70 „	
25 tanulót összesen:				290 frt. és 1 ¶ -nyal	

II. félévben

6 tanulót fejenként	15 frttal		=	90 frt.
9 „ „	10 „		=	90 „
12 „ „	6 „		=	72 „
27 tanulót összesen:				252 frttal.

Mindkét félévben 52 tanuló nyert 542 frt. 1 ¶ .

A „Szepesi-féle aranyat“, mint az 1858-9-iki 8-ik osztályú tanulók által az érettségi vizsgálat alkalmával a legjobb görög dolgozatot készítő tanuló számára alapított ösztöndíjt — az idén Posch Jenő nyerte. Ezen ösztöndíj boldogult Szepesi Imréről, a class. tudományok lelkes művelőjéről neveztetett el, ki haláláig ezen ösztöndíjnak egyszersmind kezelője, is volt.

„Trautwein nep. János-féle alapítvány.“ Az igazgató az 187⁴/₅-iki 8-ik oszt. tanulók által a nevére 200 frtnyi értékpapirban tett alapítvány kamatját az alapítólevél értelmében ez évben Szathmáry János 8. osztálybeli tanulónak adta.

T. cz. Sármay Márton úr két tiz frankos aranyat tett le a igazgatónál, a végből, hogy azt valamelyik szorgalmas és jó erkölcsű tanuló nyerje jutalmul, mely összeg Schip Károly V. o. tanulónak ítéltetett oda.

T. cz. Aigner Lajos, 8 kötet 17 frt. értékű könyvet, Légrády testvérek 5 kötetet 12 frt. értékben, a nm. vall. és közokt. m. k. ministerium útján, — és Zilahy Sámuel 13 kötetet 25 frt. értékben küldtek át az igazgatósághoz, a végből, hogy azok a jobb tanulók — különösen a magyar nyelv tanulásában magukat kitűntettek között (Légrády) — kiosztassanak. — Fogadják a nemes adakozók adományaikért, melyekkel az intézet tan- és művelődési eszközeit szaporítani, a szegény sorsú ifjak bajait enyhíteni, a szorgalmasabbakat jutalmazásaikkal kitűntetni kívánták, az igazgatóságnak, az illetők részéről kifejezett, hálás köszönetét.

A z é v v é g e. A nyilvános vizsgálatok befejezése után jun. 30-án ünnepélyes hálaadó isteni tisztelet tartatott.

IV.

Az 1876—7-iki tanterv.

VIII. osztály.

- Hittan.** A katolikus egyház története Dr. Wappler Antal könyvének 4. része után; hetenkint 1 óra. **Trautwein.**
- Latin nyelv.** Horatii Carm. Od. lib. I. 1. 3. 10. 14. 22. 24. II. 3. 6. III. 1. 3. 30. IV. 7. Epod. 2. Sat. I. 1. 3. Epist. I. 1. 7. 8. 9. 13. C. Taciti Hist. I. I.; Quintiliani I. X. c. 1. K. k. Horatius L. Mueller; Cornelius C. Halm; Quint. C. Halm; Vagács Irályk. Gyak.; hét. 5 óra. **Pfeiffer.**
- Görög nyelv.** Homeri Iliad. II. III.; Herodoti Hist. I. IV. némi kihagyásokkal; Plato Socrates védelme. — K. k. Hom. Fr. Hochegger; Herod. H. R. Dietsch; Plato V. Horváth Zs.; het. 4 óra. **Pfeiffer.**
- Magyar irodalom.** A magyar nyelv és irodalom történetének vázlata, kapcsolatban a művelődés történetével s tekintettel Magyarország oknyomozó történetének előadására. K. k. Szvorényi J. M. irod. tanulmányok; het. 3 óra. **Pfeiffer.**
- Német nyelv.** Különböző szerzőktől 38. Göthe- és Schillerből 10 olvasmánynak fordítása s széptani fejtegetése. K. k. P. Thewrewk olv. k. II. r.; het. 2 óra. **Trautwein.**
- Mennyiségtani földrajz.** A világtanról általában és a földről. A föld és nap. A föld és hold közti viszonyok. Az időszámítás és naptár. Az égitestek mivoltáról. — K. k. Berecz A. Mennyiségtani földrajz. hetenkint 2 óra. **Tóth.**
- Történelem.** Magyarország oknyomozó története. K. k. Horváth M. Magyarok története; het. 4 óra. **Vajda.**
- Mennyiségtan.** Az egybevetéstan. Newton kéttagi tantéte. A pont, egyenes vonal, szög- és kúpmetzetek elemző mértana a síkban. A betűszám- és mértan rendszeres áttekintése. Megfelelő gyakorlatok. K. k. Arányi B. Ált. szám- és algebra. Dr. Lutter N. Mértan; het. 2 óra. **Tóth.**
- Természettan.** Rezgés- és hangtan. Delejesség. Villámosság. Fénytan; mennyiségtani megállapításokkal és kísérletekkel. K. k. Fehér I. Kisérl. természettan; het. 3 óra. **Tóth.**
- Bölcsészettan.** A tiszta gondolkodástan. K. k. Fekete E. Tiszta gondolkodástan; het. 2 óra.

VII. osztály.

- Hittan. Ker. kath. erkölcstan dr. Wappler Antal könyvének 3. része után; het. 1 óra. **Trautwein.**
- Latin nyelv. Ciceronis pro S. Roscio Amerino oratio; Vergilii Aeneidos 1. II. K. k. Köpesdi S. Ciceronak két beszéde; Hindy M. Vergilii Aeneis; Vagács Gyak.; het. 5 óra. **Fekete.**
- Görög nyelv. Xenophon „Memorabiliai“ 3. első könyvéből szemelvények; Homeri Iliad. 1. 2. én. tartalma, a 3. én. ford., a 4. 5. 6. én. tart. egész a 237. versig, innen végig ford.; az ó-ioni nyelv és Homeros ismertetésével. K. k. Schenk-Horváth Chrestomathia; Hohegger Hom. Iliad.; het. 4 óra. **Cserői.**
- Magyar nyelv. A drámai költészet- és szónoklattan. Olvasmányok. K. k. Szvorényi Ékesszólástana és Magy. irod. szemelvények; het. 3 óra. **Fekete.**
- Német nyelv. 20 lantos és tankölt. darabnak olvasása nyelvtani, mondattani elemzéssel és széptani fejtegetéssel. K. k. P. Thewrewk E. Ném. tan és olv. k. II. r.; het. 2 óra. **Panek.**
- Történelem. Új-kor, hozzá való földrajzzal. K. k. Somhegyi F. Egyet. világtört. III. r.; het. 3 óra. **Vajda.**
- Mennyiségtan. Határozatlan egyenletek. Szám- és mértani haladványok. Kamat-kamat, járadék és törlesztési számítások. — Tér-tan. Gömbháromszögtan megfelelő gyakorlatokkal. K. k. mint a 8. osztályban; het. 3 óra. **Lauch.**
- Természettan. Előzmények. A testek közös tulajdonai. Hőtan. A mindhárom halmazatú testek nyugvás- és mozgástana; mennyiségtani és kísérleti bizonyításokkal. K. k. mint a 8-ban; het. 4 óra. **Tóth.**
- Bölcsészettan. Tapasztalati lélektan. K. k. Fekete E. u. a. című műve; het. 2 óra. **Fekete.**

VI. osztály.

- Hittan. A ker. kath. hittan Dr. Wappler Antal könyvének 2. része után; het. 1 óra. **Trautwein.**
- Latin nyelv. Liviusból szemelvények: Romulus és Remus. A Horatiusok és Curiatiusok harca. T. Superbus beveszi Gabii városát. P. Valerius Publicola Consul. A plebs kivonul a sz. hegyre. Coriolanus. Cincinnatus. — Salustii bell. Jug. némi kihagyásokkal. — Verg. Aeneidos 1. I. — K. k. Iványi T. Livii hist. partes sel.; M. Hindy C. Sall. Crispus; Veress Verg. Aeneise; het. 5 óra. **Farkas.**
- Görög nyelv. Rendhagyó s μ végzetű igék. Az egész alaktan tüzetes ismétlése; Aesopusból mintegy 30 mesének fordítása s elemzése. K. k. Szepesi hellen nyelvtana s Winterkorn olv. könyve; het. 5 óra. **Panek.**
- Magyar nyelv. A nagyobb elbeszélő művek, különösen a lantos és tanító költemények. K. k. mint a 7-ben és Kürcz olvasmányok; het. 3 óra. **Fekete.**

- Német nyelv. 13 olvasmányoknak fordítása nyelv- és mondattani elemzése, tekintettel a levelezések és ügyiratok fogalmazásának gyakorlására. K. k. P. Thewrewk olv. k. I. r.; het. 2 óra. **Panek.**
- Történelem. Középkor megfelelő földrajzzal. K. k. és heti óraszám mint a 7. osztályban. **Vajda.**
- Természetrajz. Az általános és részletes állattan rendszeres ismertetése kiváló tekintettel a boncz- és élettanra. K. k. Pap J. Az állatok természetrajza; het. 2 óra. **Pap.**
- Mennyiségtan. Az elsőfokú egy és több ismeretlenű egyenletek ismétlése után a tiszta és vegyes másodfokú egyenletek. Logarithmusok. — A kör. Háromszögmértan. — K. k. Arányi B. Betűszámтана. — Arányi-Domokos Elemi mértan. I. II. r. Dr. Lutter N. Sorszámok; het. 4 óra. **Mészáros.**
- Vegytan. Az ált. vegytan. Az egy-, két-, három- és négyparányú electro-negativ elemek. A fémek s néhány fontosabb szerves vegy. — K. k. Fehér J. A vegytan elemei; het. 2 óra. **Rappensberger.**

V. osztály.

- Hittan. Bevezetés és a kath. egély igazságának bebizonyítása Dr. Wapp-ler Antal könyvének 1. része után; het. 1 óra. **Trautwein.**
- Latin nyelv. Nyelvtani ismétlések mellett a fő- és melléknévi és határozói mondatok. — Ciceronis Laelius de Amicitia 1—17 c. — Ovidii Trist. IV. 6.; Fast. I. 149—161.; Metam. XV. 199—214.; Ex Pont. III. 2. 43—97.; Met. I. 89—151.; VIII. 183—234.; VIII. 618—720. Fast. II. 491—513. — Cic. leveleiből ad Fam. V. 2.; V. 7.; ad Att. II. 21.; ad Fam. XIV. 2. XV. 12. K. k. Szepesi-Budavári Mondatkötés; Dr. Heinrich G. Cic. Laeliusa; Szamosi J. Tirocinium poet.; Köpösi S. Cicero válog. levelei; het. 6 óra. **Lauch.**
- Görög nyelv. Hangtan, név-alaktan egészen, az ige-alaktanból az ω végz. igékből a rendes és összevonható igék. K. k. mint a 6. osztályban; het. 5 óra. **Cserői.**
- Magyar nyelv. A kisebb és nagyobb elbeszélő írásnemek. K. k. mint a 6. osztályban; het. 3 óra. **Fekete.**
- Német nyelv. Nyelvtani ismétlések. Mondattan. Műdarabok fordítása, nyelv- és mondattani elemzése. — K. k. Riedl Sz. Német nyelvtan; P. Thewrewk olv. k. I. k.; het. 2 óra. **Lauch.**
- Történelem. Ó-kor földrajzi megállapítással. — K. k. és heti óra mint a 7. osztályban. **Cserői.**
- Mennyiségtan. Az előbbiek ismétlése után a hatványozás, gyökfejtés, elsőfokú egyenletek egy és több ismeretlennel. — Síkmértan. K. k. Arányi B. Ált. Számтан és Elemi Mértan I. r.; het. 4 óra. **Lauch.**
- Természetrajz. A tanév téli szakában az ásványtan, nyáriban a növénytan általános és részletes tárgyalása szemléleti alapon. K. k. Pap János az Ásványok és Növények természetrajza; het. 3 óra. **Pap.**

IV. osztály

Hittan. Az uj-szövetség. Palesztina egyes tartományai. K. k. Róder A.
Bibl. tört. és Róder Fl. Bibl. föld- és országisme; het. 2 óra.

Farkas.

Latin nyelv. A határozatlan módú igék. Az állapotjelzők. A hanyatt-
szók. Az igenevek. Az előszócskák. Az igehatározók. A szórend. Szó-
és versmértan. — Jul. Caesaris de bello Gall. comm. II. 24. c. —
Phaedrusból 15 mese. 100 dactylus vers. K. k. Szepesi mondattan I.
II. r.; J. Caes. Budavári; Tiroc. poet. Szamosi; het. 6 óra.

Mészáros.

Magyar nyelv. Írásművek. Szó- és versmértan, főtekintettel a megfelelő
olvasmányok taglalgatására. K. k. Laky Irály- és költészettana;
Szvorényi Olv. IV. r.; het. 3 óra.

Mészáros.

Német nyelv. A szótan ismétlése mellett a szókötés. Olvasmányok
nyelvtani ismétléssel. — K. k. Riedl Sz. Német nyelvtan. Felsmann
J. Olv. k. 2. r.; het. 2 óra.

Rappensberger.

Történelem. Magyarország története a vegyes és Habsburg házakból
származott királyok uralkodása alatt. K. k. Visontay Magy. orsz.
tört.; het. 2 óra.

Vajda.

Mennyiségtan. A betűszám tan elemei. A négy alsóbbfokú művelet egész
számokkal. A számok oszthatóságának rövid elmélete. A négy alsóbb
fokú művelet törtszámokkal. Első fokú egyenletek tana egy ismeret-
lennel. Az aránylatok tana és ennek kapcsán a hármas szabály, tár-
saság-, láncz stb. szabályok megalapítása és ismételt begyakorlása.
— Tér tan. A gömbölyű testek megismertetése, fölület és térfogat
számításuk. K. k. Močnik-Szabóky Szám tan II. f.; Močnik-Szabóky
Mért. Nézl. II. r.; het. 3 óra.

Tóth.

Természettan. A tanév téli szakában a testek egyensúly- és mozgástana.
Hangtan, fénytán; kísérletekkel. K. k. Domokos Természettan; het.
4 óra.

Rappensberger.

Vegy tan. A tanév nyári szakában egyszerű és összetett testek. Vegy-
törvények. Vegyszám tan. A gyakrabban előforduló szerves és szer-
vetlen anyagok tárgyalása lehetőleg az egyfajú sorok alapján. K. k.
Fehér J. A vegy tan rövid vázlat; het. 4 óra.

Rappensberger.

Rajz. Távlattan. Tömörmértani alakok rajzolása szemlélet szerint sod-
rony- és bádogninták után. Diszitmények rajzolása fősz-minták után.
— Az emberi fej rajzolása falitáblák és fősz-minták után; het. 4 óra.

Weixlgärtner.

III. osztály

Hittan. Az ó-szövetség. — Palestina ált. leírása. K. k. s het. óra mint a
4. osztályban.

Farkas.

Latin nyelv. Az alaktan rendszeres ismétlése mellett a mondattanból az

esettan megfelelő magyar és latin mondatok fordításával. Corn. Neposból Aristides és Pausanias életrajza fordítva és elemelve. K. k. Szepesi mondattana 1. r. és Vass J. Corn. Nep.; het. 5 óra.

Pfeiffer.

Magyar nyelv. Szóegyeztetés. Szóvonzat. Az igemódok és idők viszonyai a mondatban. Szórend. Az önálló, összetett, függő mondatok. Körmondat. A szók helyesírása. A mondatok és a beszéd helyes pontozása. K. k. Szvorényi J. kisebb m. nyelvtana és Trautwein m. olv. k. III. r.; het. 3 óra.

Farkas.

Német nyelv. A fő-, mellék-, számnevek, névmások és a gyöngye igék ragozása. Olvasmányok elemzése. — K. k. Riedl. Sz. Német nyelvtan; Felsmann J. olv. k.; het. 2 óra.

Lauch.

Földrajz. Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália földrajza. K. k. Visontay J. Egyet. földirat. II. r.; het. 2 óra.

Vajda.

Történelem. A magyarok története a vegyes házból származott királyokig. K. k. Visontay J. Magy. orsz. tört.; het. 2 óra.

Vajda

Mennyiségtan. Arányok és aránylatok s ezeknek alkalmazása. Láncszabály. Száztóli számolás. Egyszerű és összetett kamatszámolás. Határidő-számolás. Agio. Állampapírok. Részvények. Biztosítási ügy. Váltók. Egyszerű és összetett lerovat, társaság- és elegyítésszabály. — Síklapok kerület- és területszámítása. Egyenes vonalok a térben. Szögletes testalakok felület- és tömörség számítása. — K. k. Dr. Lutter N. közöns. Számtan; Močnik-Szabóky Mért. Nézetlan.; het. 3 óra.

Pap.

Természettan. A testek közös tulajdonságai. Halmazállapot. A testeknek leglényegesebb belkülönbségei u. m. az egyszerű testek, savak, aljak és sók fogalma, amennyiben arra a villamannál szükség volt. Hőtan. Légköri csapadékok. Delejesség. Villamosság. K. k. mint a 4. osztályban; het. 3 óra.

Rappensberger.

Rajz. Tömörmértani alakok rajzolása a derékszögű vetület szerint eszközökkel. — Távlattan. Síkmértani alakok rajzolása szemlélet szerint sodronyminták után. Diszitmények és növények rajzolása lapos és fész-minták szerint. Het. 4 óra.

Weixlgärtner.

II. osztály.

Hittan. A kath. egyház szertartásai. — Az egyházi személyek, helyek, tárgyak, cselekvények és az egyházi idő. K. k. A kath. egyház szertartásai. Némethy Lajos; het. 2 óra.

Farkas.

Latin nyelv. A névalaktan ismétlése után az igék alaktana fő tekintettel a múlt időkre és hanyattszókra. Néhány mese és apróbb elbeszélés fordítása. K. k. Szepesi-Budavári Latin alaktan II. r.; het. 6 óra.

Cserrei.

- Magyar nyelv. Ige és annak jelentménye és alkata. Az igemódok, idők és az igék számviszonyai. Igeragozás és annak főbb szabályai. Rendes, rendhagyó, személytelen és hiányos igék. Határozók. Köt- és indulatszók. Szóalkotás. K. k. mint a 3-ik osztályban; Trautwein olv. k. II. r.; het. 3 óra. **Pap.**
- Német nyelv. A névalaktan. Az igeajlítás alapfogalmai és az igeajlítási alakok rendszere. Olvasmányok. K. k. Riedl Sz. Német gyak. és olv. k.; het. 2 óra. **Rappensberger.**
- Földrajz. Földrajzi előismeretek ismételése. Európa általános és részletes földrajza különös tekintettel az osztrák-magyar birodalomra. K. k. mint a 3. oszt.-ban; het. 2 óra. **Rappensberger.**
- Mennyiségtan. A közönséges és tizedes törtek tanának ismételése. Időszámítás. Számolási rövidítések és rövidített számtani műveletek. Egyszerű és összetett hármasszabály. Arányok és aránylatok. Olasz gyakorlat. Száztöli és egyszerű kamatszámolás. — Sokszögek, kerület és területszámítás. A hasonlóság. A kör és annak kerület- és területszámítása. — K. k. Dr. Lutter N. Köz. számtan; Močnik-Szabóky Mért. Nézl. I. II. r.; het. 4 óra. **Mészáros.**
- Természetrájz. Az évfolyam téli szakában ásványtan. Bevezetés az ásványtanba. A jegercz és a rendszerek. Természettani tulajdonságok. Sók, földek és kövek, fémek és éghető ásványok. — Az évfolyam nyári szakában növénytan. A növény fogalma és külszervei. Linné rendszere. A növények kiválóbb alakjai. K. k. Pap J. Természetrájz elemei II. III. r.; het. 2 óra. **Pap**
- Rajz. Mértani rajz eszközökkel. Síkmért. feladatok megfejtése párhuzamosan a síkmértan előadásával. — Egyszerű diszjunktív rajzolás falitáblák és előrajz szerint. Het. 4 óra. **Weixlgärtner.**
- Szépírás. Magyar és német folyó írás Greiner M. irkái nyomán; het. 1 óra. **Rappensberger.**

I. osztály.

- Hittan. A hit. A parancsolatok. A malaszt-eszközök. Az imádság. K. k. Közép Katekizmus; het. 2 óra. **Farkas.**
- Latin nyelv. Főnevek. Melléknevek. Igehatározók. Névmások. A melléknevek fokragozása. Előszócskák. Számnevek. Igeajlítás. Esetek és nem fölötti észrevételek. Fordítások. K. k. Szepesi lat. nyelvtan. I. r.; het. 6 óra. **Panek.**
- Magyar nyelv. A szó és beszédrészek. Helyesírás. A mondatok és azoknak részei. Egyszerű és összetett mondat. Szóalaktan, szóragozás. Főnév s ennek mondatbeli viszonya. Melléknév. Számnév és névmás, K. k. mint a 3-ik osztályban. — Trautwein olv. k. I. r.; het. 3 óra. **Pap.**
- Német nyelv. Főnevek. Melléknevek. Névmások. Számnevek. Mondatok fordítása. K. k. Riedl Sz. Német gyak. és olv. k.; het. 2 óra. **Panek.**

- Földrajz. Előismeretek, Ált. adatok a m. királyságról. A m. állam alkatrészeinek egyenkénti leírása és a földközi tenger Európához tartozó környékének ismertetése. K. k. Visontay J. Magy. orsz. földleírása; het. 2 óra. **Rappensberger.**
- Mennyiségtan. A tizedes számrendszer. A négy alapművelet nevezetlen és megnevezett egész számokkal, közönséges és tizedes törtekkel. Mérték- és pénzisme. Kettős tétel. — Pont, vonalok, szögek. Három- és négyszögek szerkesztése és főbb tulajdonságainak ismertetése. K. k. Dr. Lutter N. Köz. Számtan; Močnik-Szabóky Mért. Nézelt.; het. 4 óra. **Tóth.**
- Természetrájz. Bevezetés a természetrájzba. Az emberi test részei és ezeknek élettani működése. Az állatok osztályozása. Emlősök, madarak, hüllők, kétéltűek és halak részletesen. Puhányok, ízelt lábúak, férgek általánosan. K. k. Pap J. Term. r. elemei. I. r.; het. 2 óra. **Pap.**
- Rájz. Síkmértani idomok rajzolása szabad kézzel s azoknak alkalmazása egyszerű diszitmények szerkesztésére. — Tömörmértani alakok rajzolása szabad kézzel szemlélet után derékszögű vetület szerint. Het. 4 óra. **Weixlgärtner.**
- Szépírás. Magyar és német folyóírás Greiner M. irkái nyomán; het. 1 óra. **Farkas.**

V.

Írásbeli feladványok.

1. A magyar nyelvből és irodalomból.

VIII. osztályban.

A könyvnyomtatás feltalálásának következményei. — Értekezés. — A viharok és az emberi élet szenvedései. — Párhuzam. — Tetszés szerinti választásra: 1) Hor. Epod. II. tárgy- és alakhú fordítása. 2) A római jellem. — Ért. — Európa és Ázsia háborúi. Tört. fejtegetés. — Kazinczy „A hit szava“ című költeményének széptani fejtegetése. — Tetszésszerinti szabad választásra: 1) A francia, classicai és népies iskolák jellemzése. 2) Az anyanyelv tanulásának haszna. — Ért. — Szónoki beszédeggy történelmi hős felett. (Szabadon választva.) — Tetszésszerinti választásra: 1) A mese és parabola. Szépt. fejt. 2) A népies költészet első jelenségei és hatása 1808–1840-ig. Irod. tört. fejt. — Qui studet optatam cursu contingere metam, Multa tulit fecitque puer sudavit et alsit. — Chria. —

VII. osztályban.

Mily módon fejleszthetjük izlésünket. — Fejtegetés. — Mily cselekmény lehet a dráma tárgya. — Szépt. fejt. — A drámai jellemekről. — A tragikum. — A komikum. — A költő. — Értekezés. — Szónoki meghatározások. — Szónoki hasonlítások. — Dicsérő tárgyalás a veszély pillanatában tanúsított önfeláldozás felett. — „Minden megelégedés csak munkásságunknak eredménye s a legboldogabb az, kinek legtöbb dolga van a világon.“ Eötvös Aphorism. (Chria verb.) — Mily különbség van a szónoki, színészi és versszavalás között. — Egybevetés. —

VI. osztályban.

Mily esemény lehet alkalmas tárgya a hőskölteménynek. — Fejt. — Mire kell kiválólag ügyelni a regények olvasásánál. — Értekezés. — A nyár. — Leírás. — A lyrai lengületről. — Szépt. fejt. — Az ódai fenségesség. — Berzsenyi „A magyarokhoz“ című ódájának irányáról. — Berzsenyi „Fohászkodása“ jambusi mértékben. — Párhuzam Berzsenyinek „A magyarokhoz“ és Vörösmartynak „Szigetvár“ című ódája között. — Bucsú szülőföldemtől. — Rimes mért. dal. — Viszontlátás. — Ütemes vers.

— A dal. Fejt. — A dal, elegia és óda. — Egybevetés. — A lyrai költő hatása a kedély nemesítésére. — Értekezés. — Mily különbség van a lyrai és eposi költemények között tárgyi és alaki tekintetben. — Egybevetés. —

V. osztályban.

Levél (adott tárggyal.) — A három testvér. — Parabola Fáy után. — A mester és tanítvány. — Halottak napján. — Leiró elbeszélés. — Karácson-est. — Lyrai festés. — A tűzvész. — Leirás. — Czuczor „Mátyás király“ című nép mondájának fejtegetése. — A költői beszély előadási kellékeiről. — Fejtegetés. — Arany „V. László“ cz. balladájának fejtegetése. — Kisfaludy K. „Estveli tájkép“ cz. költeményének irányáról. — Fejt. — Mi által lesznek a tanköltemények gyönyörködtető hatásúak. — Írt. — A leiró és szorosán vett elbeszélő költemények sajátosságairól. — Egybevetés. — A főhős a hőskölteményben. — Jellemzés. — A regény előadási kellékeiről. — Fejtegetés. —

2. A német nyelvből.

VIII. osztályban.

Wer nicht vorwärts geht, geth zurück. — Abhandlung. — Der Geizige und der Verschwender. — Parallele. — Das Verwerfliche der Menschenfurcht. — Abhandlung. — Meine Gedanken auf einem Friedhofe. — Betrachtung. — Friede ernährt, Zwietracht zerstört. — Abhandlung. — Warum verdient Ludwig I. Gross genannt werden. — Historisch. — Trau, schau, wem. — Abhandlung. — Das schädliche der Schmeichelei. — Abhandlung. — Der Nutzen der Naturwissenschaften. — Abhandlung. — Ehrlich währt am längsten. — Abhandlung. — Geduld ist der Seele Schild. — Abhandlung. — Béla IV. der zweite Vaterlandsgründer. — Historisch. — Jung gewohnt, alt gethan. — Abhandlung. — Keine Rosen ohne Dornen. — Abhandlung. — Kik a nyelvből gyöngébbek voltak, részint egyes olvasmányok tartalmát irták le németül, részint pedig leveleket, meséket és rövidebb elbeszéléseket irtak.

VII. osztályban.

Meine Beschäftigung während des Schuljahres. — Briefform. — Der Lohn der Hilfeleistung in der Noth. — Erzählung. — Kenntnisse sind der beste Reichthum. — Abhandlung. — Betrachtungen am Jahresschlusse. — Sich selbst besiegen ist der schwerste Sieg. — Abhandlung. — Wohlthun findet immer seinen Lohn. — Erzählung. — Edle Thaten sind die schönsten und dauerndsten Denkmale. — Abhandlung. — Amerika's Entdeckung. — Geschichtlich. — Das Glück lasse dich nicht deine frühere Armuth vergessen. — Erzählung. — Nicht Abstammung, sondern Seelengüte adelt. — Er-

zählung. — Böse Gesellschaft verdirbt gute Sitten. — Abhandlung. — A gyengébbek részint magyarból németre fordítottak, részint egyes olvasmányoknak tartalmát irták le németül.

VI. osztályban.

Meine Erlebnisse in den Schulferien. — Briefform. — Regulus. — Geschichtliche Erzählung. — Die Berathung der Mäuse. — Erzählung. — Cyrus' Tod. — Geschichtliche Erzählung. — Fabricius. — Gesch. Erzählung — Die bösen Folgen der Furchtsamkeit. — Erzählung. — Coriolanus. — Gesch. Erzählung. — Genügsamkeit, nicht Überfluss, macht das Leben angenehm. — Erzählung. — Was Gott gethan, ist wohlgethan. — Erzählung. — Die Spartaner und Perser in den Thermopyläen. -- Geschichtlich. — A gyengébbek fordítottak magyarból németre.

VI. AZ IFJUSÁG ÉRDEMSOROZATA.

VIII. osztály.

A tanuló neve.	Rendes tantárgyak									Rendkívüli tantárgy	Magaviselet	
	Hittan	Latin nyelv	Görög nyelv	Magyar irod.	Német nyelv	Menny. Földr.	Történelem	Mennyiségtan	Természettan	Bölcsészettan		Francia nyelv
Bartók Géza	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
Berghoffer József, ö. d.	1	1	1	2	1	2	2	3	2	1	—	2
Békéssy Gyula	1	3	2	3	2	2	3	3	3	3	—	2
Bódy Jenő	2	3	3	2	3	2	3	3	2	3	—	2
5. Büky György	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	—	2
Csorba Kálmán, h. v.	2	3	3	3	3	3	2	3	3	2	—	2
Demaj János	1	3	3	3	1	3	3	3	3	2	—	2
Erkel István	3	2	1	2	3	3	3	3	3	3	—	2
Haday Ferencz	2	3	3	3	3	3	2	3	3	3	—	2
10. Gr. Haller Béla	1	3	3	2	1	2	1	3	2	1	—	1
Hamza Géza	2	3	*	2	2	3	2	3	3	3	—	2
Hermann Fülöp, héb.	1	3	3	3	2	2	2	3	2	2	—	2
Horák József	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1
Houchard Ferencz, h. v.	1	3	*	1	2	2	1	2	2	2	1	1
15. Krejčí Rezső	1	3	3	3	1	3	2	3	3	2	—	2
Lengyel Antal, ö. d.	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	—	2
Lyka Miklós, g. k. v.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
Mack József	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	—	2
Madarász Gyula	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	—	2
20. Matta Árpád	1	1	1	1	2	2	1	2	2	2	—	2
Neuschloss László, héb.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	—	2
Perger Ferencz	2	3	*	2	2	3	1	3	2	1	—	2
Pisztóry Béla	2	2	2	1	2	2	1	3	2	2	—	2
Posch Jenő	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
25. Preysz Kornél	1	3	3	3	1	2	2	2	2	2	1	1
Püspöky György	1	1	1	1	1	2	1	2	2	2	—	1
B. Splény Pál	3	3	3	3	3	3	2	3	2	3	—	2
Szabó Géza	1	2	1	2	2	2	2	3	3	2	—	1
Szathmáry János, ö. d.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
30. Ürményi Bernát	1	1	1	1	1	2	1	2	1	1	—	1

Magántanulá sra tért: Madarassy Gábor, ö. d.

Betegek: Droppa Mihály, Farkas Tihamér.

Kimaradt: Vendrey Ferencz.

Összesen 34.

VII. osztály.

A tanuló neve.	Rendes tantárgyak								Rendkívüli tantárgyak			Magaviselet	
	Hittan	Latin nyelv	Görög nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Történelem	Mennyiségtan	Természettan	Bölcsészettan	Francia nyelv	Gyorsírászat		Művészet
Altstaedter Zsigmond, héb.	1	3	2	2	2	3	2	2	1				1
Bernáth Lajos	1	3	4	3	3	2	4	3	3				2
Bérczy Géza	1	3	3	3	2	3	3	3	1				1
Brünauer Adolf, héb.	1	3	1	3	2	3	3	3	3				2
5. Dömötör Sándor	1	2	2	1	3	1	2	2	1				1
Dzián Kálmán	2	3	3	2	3	3	3	3	2			1	1
Fazekas Kálmán	2	2	2	2	3	1	2	3	2	2			2
Frank József, héb.	1	1	1	1	1	1	1	1	1				2
Franyó István	3	4	2	3	3	2	4	3	3			1	1
10. B. Ghillányi Imre	2	3	3	2	2	1	3	3	2				2
Hosszu Gyula	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1		1	2
Kossuth Lajos	2	3	*	2	3	2	3	3	2				2
Kovács Antal, ö. d.	2	2	2	2	2	1	2	3	2		2		2
Krantz Gyula	3	4	*	3	3	3	3	3	3				2
15. Krepelka Ágoston	3	4	3	3	3	2	3	3	3				2
Kürthy István, ö. d.	1	1	1	1	1	1	1	1	1				1
B. Manndorff Géza	1	2	2	2	2	1	2	2	2	1			2
Nemeshegyi Béla	1	3	2	2	1	2	3	3	2			1	2
Pálföldy Lajos	1	3	3	3	3	1	3	2	3				2
20. Policzer József, héb.	1	3	2	2	2	1	2	3	1				1
Polinszky Béla	2	2	2	2	3	1	2	1	2				2
Preysz Gusztáv	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1		1	1
Prugberger Vincze	1	2	2	2	3	2	3	3	2	2			2
Rákosi Győző	2	2	2	1	2	1	3	2	1	1			2
25. Rosenbaum Ignác, héb.	1	4	3	3	3	3	4	3	3				1
Schäffer Károly	1	2	2	2	2	1	3	3	2	2			2
Schmidt János	1	2	2	2	2	1	2	1	2			1	2
Spindler Géza	1	2	2	2	1	2			2				1
Spitzer Rikárd, héb.	1	1	1	1	1	1	1	1	1				2
30. Szabó Sándor	1	3	2	2	2	2	3	2	2		1		2
Timáry Béla	2	3	*	2	2	1	3	3	2				2
Udránszky László, ö. d.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1			1
Weinberger Gyula	1	2	3	1	3	2	2	2	2	2		1	2
Weinhardt Lajos	1	3	*	2	3	1	3	2	3	2		1	2

Beteg: Varázséji Gyula

Magántanulásra tért: Piukovits József.

Kimaradt: Stauber Zsigmond, héb.

Összesen 37.

VI. osztály.

A tanuló neve.	Rendes tantárgyak								Rendkívüli tantárgyak			Magaviselet	
	Hittan	Latin nyelv	Görög nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Történelem	Mennyiségtan	Természettan	Vegyesan	Francia nyelv	Gyorsírászat		Műtény
Aigner Béla	2	2	2	1	2	1	2	1	2	1	—	—	2
Bakó Ferencz	2	3	3	3	2	2	2	2	2	—	—	—	2
Bányász István, héb.	1	3	3	2	1	2	3	2	2	—	—	—	2
Blancz Jenő	3	2	3	2	2	2	3	2	3	1	—	—	2
5. Blaskovits Bertalan	1	2	*	2	2	1	1	1	1	—	—	—	1
Bogisich Árpád	2	3	3	2	3	2	3	2	3	—	—	—	2
Brunner Géza	1	3	3	3	3	1	2	3	3	—	—	—	2
Bujanovics Gyula	1	1	2	1	2	1	1	1	2	—	—	—	1
Eitner István, ö. d.	1	3	3	1	2	1	2	1	1	—	—	—	1
10. Ettel József	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	1
Földiák Emil, héb.	3	3	4	3	2	3	3	2	3	—	—	—	2
Gaal Tibor, h. v.	2	2	3	1	3	1	1	1	1	—	—	—	2
Gold Dávid, héb.	2	3	4	3	3	3	3	2	3	—	—	—	2
Greischitz Antal	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	1
15. Hamza József	1	3	3	2	3	1	2	1	2	—	—	2	2
Hutt Árpád	1	2	3	1	3	1	2	2	2	—	—	—	1
Jamniczky Gyula	1	3	3	2	3	1	2	1	3	—	—	2	2
Kaiser József, ö. d.	1	2	3	1	2	1	2	1	2	—	—	—	2
Körömy Árpád	3	3	3	2	3	1	3	2	2	3	—	—	2
20. Pilaszanovits Mátyás	1	3	3	2	3	2	3	2	3	—	—	2	2
Popovits Sándor, ö. d.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	2
Reisenleitner Rezső	1	3	3	2	2	2	3	1	3	—	—	—	2
Sax Ágoston	1	2	2	2	1	1	1	1	1	—	—	—	1
Seres Imre	1	3	3	1	3	3	3	2	3	—	—	—	2
25. Székely Zoltán	2	3	*	2	3	2	3	3	3	—	—	—	1
Theiss Antal	1	2	1	1	1	1	3	1	1	—	1	—	1
Vohradnik Károly	1	1	1	1	1	1	2	1	1	—	—	—	1

Meghall: Oswald Sándor.

Összesen 28.

V. osztály.

A tanuló neve.	Rendes tantárgyak							Rendkívüli tantárgyak			Magaviselet	
	Hittan	Latin nyelv	Görög nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Történelem	Mennyiségtan	Természettan	Francia nyelv	Gyorsírászat		Műének
Amigo Benő, héb. ism.	3	3	3	3	1	3	2	2			2	2
Aranyi Izidor, héb.	1	3	3	3	2	2	3	3				2
B. Bánhidy István	1	2	2	2	2	1	2	2				1
Barta Antal	1	3	*	3	3	2	3	3				1
5. Bellaagh Imre	1	2	2	1	2	1	3	1				2
Cseh József, ism.	1	3	1	1	3	1	2	1	1			1
Csonka Ede, ö. d.	1	1	2	1	2	1	2	1	2	2		2
Darányi Gyula, h. v.	1	2	2	2	1	1	2	1	1			2
Frey Gyula	3	3	3	2	2	3	3	2				2
10. Fürst Imre, héb.	1	1	2	1	1	1	1	2				2
Füzesséry Zoltán	2	3	3	3	2	2	3	3				2
Géczy Árpád	3	3	3	2	3	2	4	3				2
Hellebronth Iván	1	1	3	2	1	2	2	2				2
Hilián Jenő	1	1	2	1	2	1	1	1				1
15. Ivanits István, ism.	2	3	3	3	3	3	3	3				2
Jakab Péter	1	3	2	2	3	1	3	1	3	1		2
Jamniczky János	2	1	1	1	1	2	1	1	1		2	1
Keczer Gyula	1	3	4	3	3	3	4	3				2
Kiss Ferencz	1	1	2	1	2	1	2	2				1
20. Komáromy Nándor	2	3	3	2	3	2	3	2		2		2
Kovách Gáspár	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1
Kranovitz Dezső, héb.	2	3	3	3	2	2	3	2				2
Leypold Ernő	2	3	2	3	3	2	3	1				2
Lippics Elek	1	1	2	1	2	1	2	1				1
25. Lukács László	1	2	1	1	3	1	2	2		1	2	2
Lyka István, g. k. v.	1	2	2	1	3	2	2	1				1
Madarász József, ism.	2	3	3	3	2	3	2	2				2
Mahler Mór, héb.	3	2	1	2	1	1	2	3		1		1
Markusz Miksa, héb.	1	2	1	2	1	1	2	1				1
30. Németh Antal	2	2	2	3	2	2	2	2	2	1	1	2
Paczolay Antal	1	1	1	1	1	1	1	1				2
Gr. Pálffy Miklós	2	3	3	2	1	3	3	3				1
Patsu Otto	1	3	3	2	3	2	3	3				2
Pekáry Géza	2	2	2	2	2	1	1	2				2
35. Ragályi Lőrincz	2	3	4	4	3	3	4	3				2

V. osztály.

A tanuló neve.	Rendes tantárgyak							Rendkívüli tantárgyak			Magaviselet	
	Hittan	Latin nyelv	Görög nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Történelem	Meenyiségtan	Természettarjz	Francia nyelv	Gyorsírázat		Műének
Richter József	1	2	1	1	1	1	2	2	—	—	2	1
Rothkopf Károly	1	2	3	2	2	2	3	3	2	—	—	1
Samassa Tivadar	1	3	3	3	2	2	3	2	—	—	—	2
Sármai József, héb.	1	2	1	1	1	1	2	1	—	—	—	1
40. Schima Imre	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Schip Károly	1	1	1	1	2	1	1	1	—	—	—	1
Schwerer Antal	1	2	2	1	2	2	2	2	—	—	—	1
Stamberger Salamon, héb.	1	1	1	1	1	1	2	1	—	—	—	1
Susits Béla	1	1	2	1	1	1	1	1	2	—	—	1
45. Szent-Iványi Farkas	3	3	3	2	2	2	3	3	1	—	—	2
Szimélyi Gusztáv	1	2	2	3	2	2	2	1	—	—	—	2
Szkalla Károly	3	2	3	3	2	2	3	2	—	—	—	2
Ürményi József	1	2	3	2	1	1	2	1	—	—	—	1
Vendrei Pál	3	3	*	3	3	3	3	3	—	—	—	1
50. Vész Béla	1	2	3	2	2	2	2	2	—	—	—	1
Wunderlich Nándor	2	3	3	2	2	2	2	3	—	—	2	2

Tanodát változtattak: Boldizsár Vincze, Lövinger Ignác, héb., Nagy Elemér, ism., Stern Gyula, héb.

Magántanulásra tért: Gr. Berchtoldt László, Neuhauser Ármin, héb.

Összesen 57.

IV. osztály.

A tanuló neve.	Rendes tantárgyak								Rendkívül tantárgyak			Magaviselet	
	Hittan	Latin nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Történelem	Menyiségtan	Természettan	Vegytan	Rajz	Francia nyelv	Gyorsírászat		Műtének
Ambrozovics Dezső	2	3	2	3	1	3	2	2	1	—	—	2	2
Andorffy Károly, h. v.	1	3	2	2	1	2	2	2	2	3	—	—	2
Balás Béla	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	1
Bäcker József, ö. d.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	1
5. Békássy István	3	2	2	2	1	2	2	2	3	2	—	—	2
Bercsényi László	2	3	3	2	2	3	2	2	2	—	—	—	1
Bleicher Miksa, héb.	1	2	2	3	3	1	3	2	2	—	—	—	2
Brezovay László	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	—	2
Farkass János	3	3	2	3	2	3	2	2	2	3	—	—	2
10. Gerlóczy Zsigmond	2	2	2	2	1	3	3	1	2	—	—	2	1
Glück Samu, héb.	1	4	3	3	3	4	4	3	2	—	—	—	1
Hebenstreit Gyula	3	3	2	4	3	3	3	2	4	—	—	—	2
Hecht Ernő, héb.	2	2	2	2	2	1	2	2	3	—	—	—	2
Hell Jenő	3	3	2	3	2	3	2	2	1	—	—	—	2
15. Iritz József, héb.	1	3	3	4	3	3	3	3	2	—	—	—	1
Kégl Sándor	1	2	1	2	1	2	1	1	3	—	—	—	1
Képešsy István	2	2	2	3	1	4	2	2	1	—	—	—	2
Képešsy József	3	2	1	2	1	3	3	3	1	—	—	—	2
Lipovniczky István	3	3	3	3	3	3	3	3	4	—	—	—	2
20. Liphay Fülöp, ism.	2	3	3	3	2	3	3	2	3	—	—	—	2
Mahler Samu, héb.	1	3	2	3	1	3	2	3	1	—	—	—	1
Marzer Károly	2	3	2	2	3	2	2	2	1	2	—	—	2
Meixner Ferencz	1	3	2	2	2	2	2	2	2	—	—	—	1
Metzner Béla	2	3	2	2	1	3	2	2	3	—	—	—	2
25. Micsky Imre, h. v.	2	3	3	3	2	3	2	2	2	—	—	—	1
Molnár Lajos	3	4	4	3	3	3	3	3	4	—	—	2	2
Papánek Ferencz	1	3	3	2	2	3	2	2	1	—	—	—	1
Pettyko Antal	2	4	3	3	3	3	2	3	4	—	—	2	2
Rakovszky Géza	1	2	1	2	1	1	1	1	2	—	—	2	2
30. Rehák Gyula	3	4	3	3	3	4	3	3	2	—	—	—	2
Rónay Károly	1	1	1	1	1	2	1	2	1	—	—	2	2
Rózsa Elemér	1	3	2	3	1	3	2	2	2	—	—	—	2
Schächter Henrik, héb.	1	3	3	2	3	3	2	3	3	—	—	—	2
Schlick Géza	3	3	2	2	1	3	2	2	1	—	—	2	2
35. Sgalicz Gyula, héb.	1	2	1	1	1	2	2	2	3	—	—	—	1

IV. osztály.

A tanuló neve.	<i>Rendes tantárgyak</i>									<i>Rendkívüli tantárgyak</i>			Magaviselet
	Hittan	Latin nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Történelem	Mennyiségtan	Természettan	Vegytan	Rajz	Francia nyelv	Gyorsírászat	Műnek	
Simontsits Jenő	2	4	2	3	3	4	2	3	3				2
Spitzer Arnold, héb.	1	2	1	2	1	3	3	2	1				2
Gr. Starhemberg Guido	2	1	2	1	1	2	1	1	2	1			1
Stein Károly, héb.	1	3	2	2	3	3	2	2	4				1
40. Sterenberg Ernő	3	4	3	4	3	4	3	4	3				1
Stojanovits Jenő	3	3	2	2	3	2	2	2	2			1	2
Strausz Ede, héb.	1	2	1	3	3	3	2	2	2		2		2
Szende Jenő	1	3	2	2	1	3	2	2	3				2
Tafler László, héb.	1	1	1	1	1	2	2	1	2		2		1
45. Tillmann István	1	2	1	2	1	2	1	1	3				2

Betegek: Pászthory Lajos, Rakita Árpád, Réczey Árpád, ism.

Kimaradtak: Chyzer Kálmán, Doktay Gyula, Spitz Sándor, héb., Takácsy György.

Összesen 52.

III. osztály.

A tanuló neve.	Rendes tantárgyak								Rendkívüli tantárgyak			Magaviselet	
	Hittan	Latin nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Földrajz	Történelem	Mennyiségtan	Természetan	Rajz	Francia nyelv	Gyorsírszat		Műének
Bagi Gerő	3	4	3	3	2	2	4	4	3				2
Ballon Imre	3	3	3	3	3	3	3	4	2				2
Bathó Elek	3	3	3	3	3	2	3	2	2				2
Bauer Samu, héb.	1	1	2	1	2	2	2	2	3				2
5. Bobok Károly	2	2	3	1	2	2	2	1	3				1
Beökönyi Zoltán	2	2	3	3	2	2	3	2	2	2			1
Csarada Sándor	3	2	3	2	2	2	3	3	2				1
Demjén László, h. v.	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1		1
Ditrich István	1	1	2	1	1	2	2	2	2	1		2	1
10. Fleischmann Béla	2	2	2	2	2	2	2	2	2				1
Galambos Béla	3	3	3	2	3	2	3	3	2	3			2
Gremsperger István	3	3	3	3	3	3	3	3	2			2	2
Hannig Kálmán	2	2	3	2	2	2	2	2	2				1
Hellebronth Gyula	2	3	3	3	1	1	3	3	2				1
15. Krassi-Hokkes József, ö. d.	1	1	1	2	1	1	2	1	1		1		1
Hudacsek József	1	2	2	2	1	1	2	2	1				1
Jankovics Lőrincz	3	3	3	3	2	2	3	2	2				2
Jurák István	3	3	3	2	2	2	1	1	2				2
Justh Zoltán	1	1	1	1	1	1	1	1	2				1
20. Kafka Károly	3	3	3	2	3	2	3	2	3				1
Keleti Lajos, héb.	1	2	3	1	2	2	2	2	3				2
Kern József	3	4	4	2	3	3	3	4	2				2
Knapp Károly, héb.	2	3	3	2	3	3	3	3	4				2
Kondor Gusztáv	1	2	1	2	1	1	1	1	1				1
25. Krammer György	1	1	1	1	1	1	1	1	2				1
Krishaber Aurél, héb.	2	1	2	1	2	2	3	2	3				2
Kurz Géza, ism.	3	3	3	2	3	2	3	3	1				2
Lamm Gyula, héb.	1	4	3	3	2	2	2	2	2				2
Lukács Jenő	3	3	3	2	3	3	3	2	3				2
30. Marsch Ferencz	2	3	3	1	1	2	3	2	1	2		1	2
Molnár Imre	1	1	1	2	1	1	2	1	2	1		2	1
Mosch Rezső	1	1	1	1	1	1	1	1	2		2		1
Motusz János	3	4	3	3	3	3	3	3	2			2	2
Neumayer Vilmos	1	3	2	2	3	2	2	1	2				2
35. Neuschlosz Antal, héb.	1	2	2	2	2	1	2	1	*				2

III. osztály.

A tanuló neve.	<i>Rendes tantárgyak</i>									<i>Rendkívüli tantárgyak</i>			Magaviselet
	Hittan	Latin nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Földrajz	Történelem	Mennyiségtan	Természetan	Rajz	Francia nyelv	Gyorsírászat	Műénekl	
Novák József, héb.	1	2	2	1	1	2	1	1	2				1
Perlgrund Adolf, héb.	3	3	3	2	3	3	4	3	4				2
Pilaszanovits József.	1	1	1	1	1	1	1	1	1				1
Piuza Nándor	3	4	3	3	2	3	3	2	2				2
40. Prandtner József.	3	3	3	3	3	3	3	3	3			2	2
Rozgonyi Ödön	2	1	3	2	2	2	3	2	2				2
Sánta Elemér	1	2	2	2	1	2	1	2	2				1
Sivó Miklós	2	3	2	3	2	2	3	2	2	1			1
Springer Ferencz	1	1	1	1	1	1	1	1	1		2	2	1
45. Szalay Ferencz	3	2	3	2	3	3	3	2	2			2	2
Szentmihályi Dezső	2	3	2	2	3	2	3	2	1				1
Székely Ákos	1	1	1	1	1	1	1	1	1			2	1
Szkalla Győző	2	3	3	3	2	2	2	2	2				1
Theiss Imre	2	2	2	2	1	1	2	2	2				2
50. Ujházy Ferencz	3	2	3	2	3	3	2	3	1				1
Vándorfy Iván	1	2	1	1	1	2	1	2	1	2		2	1
Vavrek József.	2	3	3	2	1	1	2	2	1	3		1	1
B. Vécsey István	2	3	3	2	3	2	3	2	1				2
Véges Árpád	2	2	2	2	2	2	3	2	1				1
55. Vincze Árpád	3	2	3	3	2	2	2	2	2			2	1
Vörösmarty Mihály	2	3	3	3	3	3	2	2	2			1	2
Wagner Antal	1	3	2	1	2	2	2	1	1				1

Kimaradtak: Jankovics Miklós, Kovács Kázmér, Lipcsey Albin.

Meghalt: Tolmássy István.

Összesen 61.

II. osztály.

A tanuló neve.	<i>Rendes tantárgyak</i>									Bendkívüli tantárgyak		Magaviselet
	Hitán	Latin nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Földrajz	Mennyiségtan	Természettan	Rajz	Szépirod.	Francia nyelv	Művészet	
Bacz Endre, h. v.	3	4	3	4	3	4	3	2	2	—	—	1
Bajer Lajos	1	3	2	2	1	3	1	1	2	—	—	1
Bajkovetz József	3	3	3	4	3	4	3	2	3	—	—	2
Balogh István	4	3	3	3	4	3	4	1	2	—	2	2
5. Beke Gyula	4	4	3	4	4	3	3	4	2	—	—	1
Bergl Pál, héb.	2	3	3	3	2	3	3	2	2	—	—	2
Bezerédj István	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	1
Bittó Gyula	1	2	1	3	3	2	2	4	3	—	—	2
Bittó Mihály	3	4	3	4	3	3	3	4	3	—	—	2
10. Boschán Samu, héb.	1	3	3	3	3	3	2	3	2	—	—	2
Brichta Mihály, héb.	1	2	1	2	2	3	2	3	2	3	—	2
Csaplovits Kálmán	1	2	2	2	2	3	2	1	2	2	2	2
Csarada Gusztáv	3	3	3	3	3	3	3	1	2	—	—	1
Fendrich Jenő, héb.	2	4	3	4	4	4	3	4	2	—	—	2
15. Fogt Imre, ism.	2	2	2	2	2	3	3	1	3	—	—	2
Führer Mór, héb.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
Gorove Árpád	3	4	3	4	3	4	3	2	2	—	—	2
Guary Béla	3	3	3	3	2	3	2	2	2	3	—	2
Guttmann Lajos	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	—	2
20. Haader György	1	2	1	1	1	3	1	1	2	1	1	2
Heyek Adolf	1	2	1	1	1	1	2	1	1	2	—	1
Hell Béla	3	2	3	3	2	3	3	2	3	—	—	2
Heller Gyula, héb.	2	3	2	3	2	1	2	4	2	—	—	1
Hersich Géza	3	3	2	3	3	3	3	4	2	—	—	2
25. Herzog Ede, héb.	1	2	1	1	2	1	2	2	2	—	—	1
Hirschel Bódog, héb.	1	2	1	2	2	1	2	4	2	—	2	1
Hódy Lajos	3	4	1	4	3	3	2	4	2	—	—	2
Kégl János	3	3	2	3	2	2	1	2	2	—	—	1
Kiss Gyula, héb.	3	3	3	3	3	4	3	3	3	—	—	2
30. Klimkó György	3	4	3	4	4	4	3	3	3	—	—	2
Knorr Kálmán	2	2	2	2	1	2	2	3	2	2	—	1
Krausz Samu, héb.	1	3	3	2	1	3	2	2	2	—	—	2
Kubicsek Gyula	2	3	3	3	3	3	2	1	2	3	—	1
Kumark Rezső	1	2	2	2	1	2	2	1	2	—	—	1
35. Legerand Ferenc	1	1	1	2	1	2	1	2	1	1	2	1
Lévay Mihály	1	1	2	2	1	1	1	1	1	—	—	1
Lovász Bódog, ism.	3	3	3	3	3	3	2	3	2	—	—	2
Maláts Miklós, g. k. v.	1	2	3	3	3	3	3	3	3	—	—	2
Gr. Mikes Kelemen	1	2	1	1	1	1	2	2	2	1	—	1
40. Molnár Gyula	3	3	3	3	3	4	3	4	3	—	2	2
Mustos István	3	3	3	3	3	3	3	2	2	—	—	2

II. osztály.

A tanuló neve.	Rendes tantárgyak									Rendkívüli tantárgyak		Magaviselet
	Hittan	Latin nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Földrajz	Mennyiségtan	Tenniszetrajz	Rajz	Szépíráás	Francia nyelv	Műtánc	
Obadich Elek, ö. d.	1	2	1	2	2	1	1	2	1	—	—	1
Paczona József	3	2	2	3	2	2	2	3	3	3	3	2
Pfeiffer József, ö. d.	1	1	1	1	1	1	1	2	1	—	2	1
45. Pick Adolf, héb.	2	2	2	1	1	1	1	2	2	—	—	1
Rain Frigyes	2	3	2	4	2	4	2	3	3	—	2	2
Rehák Antal	3	3	3	3	3	3	3	2	2	—	—	2
Réh József	3	3	3	3	2	3	2	3	3	3	2	2
Rill Imre	3	4	1	4	4	3	1	3	2	3	—	2
50. Rumbach István	3	4	3	4	3	4	3	2	3	3	—	2
Sacher István	3	2	3	3	3	3	2	1	2	—	2	2
Schermann István	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
Schönfeld Sándor, héb. ism.	1	3	2	3	2	3	1	3	3	—	—	1
Schumayer István	1	2	3	2	2	2	2	1	2	—	—	1
55. Schwabe Sándor	3	3	2	3	3	3	2	1	3	—	—	2
Seligmann Aladár, héb.	2	3	1	2	2	3	2	4	2	2	—	2
Sgalitzer Sándor, héb.	1	3	2	3	2	3	3	3	3	—	—	2
Stangl Ödön	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	—	2
Stuber István	1	3	1	3	2	4	1	2	2	—	2	1
60. Szabó Döme	3	4	3	2	3	4	3	3	2	—	—	2
Szabó Géza	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
Szendeffy Aladár	1	3	2	3	1	3	2	3	2	—	—	2
Szlávik János	4	3	2	3	3	4	2	1	1	—	2	1
Szűsz Bertalan, ism.	3	2	2	1	1	2	1	1	1	—	—	1
65. Taub Lajos, héb.	1	1	3	1	1	1	3	3	2	1	—	2
Tóth Lajos	2	2	1	2	2	3	2	3	2	1	—	1
Ujhelyi Kálmán	2	3	3	3	2	2	3	3	2	—	—	2
Varga Géza	4	4	2	3	3	4	2	1	2	—	—	1
Vastagh Béla, ism.	1	2	1	2	2	2	1	1	2	—	—	1
70. Velösy Károly	2	2	3	2	2	3	2	1	2	—	—	2
Vireigl Samu, héb.	2	2	1	1	1	1	2	3	2	—	—	2
Vrabély Ármánd	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	—	1
Wenzel Gusztáv, ism.	1	3	2	2	2	3	2	1	2	—	—	2
Wesztermayer Ede	1	2	2	1	2	2	1	1	1	—	—	1
75. Zsótér Dezsö	3	4	2	4	2	4	2	4	4	2	—	3

Tanodát változtatott: Réthy József.

Magántanulásra tértek: Boronkay István, Emich Gusztáv.

Kimaradtak: Bencsik Gábor, ism. Császár Miklós, Doktay Lajos, Eckbauer Hugó, Garzsik Lajos, ism. Kaiszer Károly, Király Lajos, Schmid Márton, Schnöller Lajos, Skriván Ferencz, Stoll Károly, Weiszenau János

Összesen 90.

I. osztály.

A tanuló neve.	Rendes tantárgyak									Rendkívüli tantárgyak		Magaviselet
	Ilttan	Latin nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Földrajz	Mennyiségtan	Természetrajz	Rajz	Szépirás	Francia nyelv	Műcnék	
										—	—	
Altenburger Adolf	1	1	1	1	1	1	1	2	1	—	2	1
Amigo Jakab, héb.	1	2	1	1	1	1	1	1	2	—	—	1
Bakó Károly	1	1	1	1	1	2	2	2	1	—	—	1
Bauer Vilmos, héb.	2	3	2	3	2	3	1	3	2	—	—	2
5. Bayer Rezső	3	3	3	3	2	3	2	1	1	—	—	2
Beke Árpád	4	4	4	4	4	4	4	4	3	—	—	2
Bellaagh László	1	1	1	1	1	3	1	1	1	—	—	1
Boros Gyula, h. v.	3	3	2	3	3	3	2	2	3	—	2	2
Burghardt Jenő	3	4	4	4	4	4	3	3	2	—	—	2
10. Diamantstein Sándor, héb.	2	3	2	3	3	3	2	1	2	—	—	2
Egerer Ottó, héb.	—	4	3	2	4	4	3	3	2	—	2	2
Ernyei Pál	1	2	1	1	2	2	1	2	1	—	—	1
Esztergályos József	3	1	1	1	2	2	1	3	3	—	—	2
Éberling Antal	1	1	1	1	1	2	1	2	1	1	—	1
15. Farkas József	3	4	4	4	4	4	3	1	2	—	—	2
Fikelscherer Imre	3	4	3	4	4	4	3	2	3	—	2	2
Friedrich István	1	2	1	2	2	3	1	2	2	—	—	2
Fuchs Géza	2	3	2	2	2	3	1	1	2	—	—	2
Fuchs József	2	3	2	3	2	3	2	3	2	—	—	2
20. Gábor György	4	4	4	4	4	4	4	3	3	—	—	2
Gansl Simon, héb.	2	2	2	2	3	1	3	3	3	—	—	2
Gerlóczy Géza	3	3	1	3	1	3	2	2	2	—	—	1
Gosztonyi Elemér	2	3	3	3	3	3	2	2	2	3	—	2
Hauser Albert, héb.	—	4	3	4	4	4	2	2	2	—	—	2
25. Hoffer Ödön, ism.	2	3	2	3	3	2	2	2	2	—	—	2
Hoszu Rezső	3	3	2	3	3	2	2	3	2	—	1	2
Hulitzius János	2	3	2	3	3	3	1	2	2	—	2	2
Hunkár Géza	1	1	1	1	1	1	1	2	1	—	—	1
Janik Béla	1	2	1	1	2	2	1	2	1	—	—	2
30. Kabelik József	1	3	1	3	2	2	1	2	1	—	—	1
Kampisch Lajos	3	4	2	4	3	2	2	2	3	—	—	2
Kondor Aladár	1	2	1	2	1	1	1	1	1	—	—	1
König Tivadar, ág. v.	1	1	1	1	2	2	1	3	2	—	—	1
Laubacher Ernő	4	4	4	4	4	4	4	4	3	—	—	2
35. Lázár István	1	3	3	3	3	3	3	1	1	—	3	2

I. osztály.

A tanuló neve.	Rendes tantárgyak									Rendkívül tantárgyak		Magaviselet
	Hittan	Latin nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Földrajz	Mennyiségtan	Természetrajz	Rajz	Szépíráás	Francia nyelv	Műténak	
I. Lövy Vilmos	1	2	1	3	2	2	1	1	1	—	—	1
Malonyay Dezső	3	3	3	3	3	2	3	2	3	—	—	2
Marczer Rezső	3	4	4	4	4	4	4	2	3	—	—	2
Marquis Géza	2	2	1	2	3	2	2	1	2	2	—	1
40. B. Mattencloit János	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	—	2
Mátray Ödön, héb.	1	2	1	1	1	1	1	1	2	—	—	2
Mosch Ferencz	1	2	1	1	1	1	1	2	1	—	—	1
Muschál Ignác, ism.	2	3	2	3	3	2	2	1	2	—	—	2
Nauszitek Gyula	2	4	3	4	2	3	2	2	3	—	2	2
45. Nedetzky Ferencz	3	3	3	3	2	3	2	3	2	—	—	2
Niemetz Gyula	3	3	3	3	3	3	3	1	3	—	2	1
Novotny Károly	1	3	2	3	2	2	1	3	2	—	—	2
Planer Jenő	3	3	2	3	3	3	2	1	3	—	2	2
Pokorny János	3	4	4	3	4	4	3	2	3	—	—	2
50. Gr. Porcia Aladár	3	4	4	4	4	4	3	4	2	—	—	2
Prandtner István	3	4	2	3	4	4	2	3	2	—	—	2
Prandtner Iván	2	2	1	1	1	2	2	1	2	—	—	2
Ragány István	2	3	3	3	3	3	2	3	2	—	—	1
Rajzó József	3	4	3	4	3	4	3	4	2	—	—	2
55. Rajzó Miklós	3	4	3	4	3	3	3	1	2	—	—	2
Ravasz László	2	2	1	2	2	2	1	2	2	—	—	2
Rétay Kálmán	2	3	1	2	2	2	2	1	2	—	—	1
Rojkó Béla, ág. v.	1	3	3	3	2	2	2	2	2	—	2	2
Samassa Adolf	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	—	1
60. Sárkány Béla	1	1	1	1	2	2	1	1	1	—	—	1
Sármay Sándor, héb.	3	4	3	3	3	4	3	3	3	—	—	2
Sárospataky Sándor	3	4	4	4	4	4	3	2	3	—	—	2
Schenk Ferencz	3	3	3	3	2	3	3	2	3	—	—	2
Sgalitzer Árpád, héb.	2	2	2	1	2	3	1	3	2	—	—	2
65. Siegmund Rezső	3	3	2	2	3	4	2	2	3	—	—	2
Simor István	3	4	4	4	3	4	3	3	3	—	—	2
Spannberger Béla	3	4	3	4	4	4	3	2	3	—	—	2
Sprung János	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	1
Szaák Lajos	2	2	2	2	2	2	1	3	1	—	—	2
70. Szandház Ferencz	2	3	1	2	3	3	1	3	2	—	—	1
Theisz Ferencz	3	2	2	2	3	3	3	3	2	—	—	2
Torossy János	1	1	1	1	1	2	1	3	1	—	—	1
Velkey Zoltán	2	3	2	2	2	3	1	2	2	—	—	2
B. Vécsey László	3	2	2	2	3	3	1	1	3	—	—	2
75. Vész Lajos, ism.	2	3	3	3	2	2	3	3	3	—	—	2

I. osztály.

A tanuló neve.	Rendes tantárgyak									Kiváltó tantárgyak		Magaviselet
	Hittan	Latin nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Földrajz	Mennyiségtan	Természettan	Rajz	Szépíráás	Francia nyelv	Műtények	
Vincze Ferencz	4	4	4	4	4	4	4	4	3	—	—	2
Vlasics György, ism.	3	3	2	3	3	3	1	3	3	—	—	2
Weisz Emil, héb.	2	3	2	3	2	3	2	3	3	—	—	2
Weisz Mór, héb.	2	2	1	2	1	1	1	1	2	—	—	1
80. Wimmenthal Antal	4	4	3	4	4	4	4	3	3	—	—	2

Magántanulásra tértek: Réh Antal, Tömöry Géza, Ungermann Richard,
Beteg: Záborszky István.

Kimaradtak: Balala János, Balzám Béla, Budnich Ferencz, ism., Butz István, Kádár István, Kalderony József, Kapu Géza, h. v., Khor Ernő, Klimko János, Leth János, Mustos Sándor, Müller László, ism. Müller Sándor, Prexl János, Rappel Béla, Réty Vilmos, Rosenberg Géza, ism., Videnska Károly, Wagner Ferencz.

Összesen 103.

Az ifjuságnak összes száma 462.

VII.

A sorozatban használt rövidítések magyarázata.

G. k. v. = görög keleti vallású; ág. v. = ágostai vallású; h. v. = helvét vallású; héb. = héber; ö. d. = ösztöndíjas; ism. = ismétlő; * = a görög nyelv vagy rajz tanulása alól fölmentetett; — = betegségnél vagy más oknál fogva osztályzatot nem kaphatott.

A tanulmányi előmenetelre nézve

- 1 annyi mint jeles
- 2 " " jó
- 3 " " elégséges
- 4 " " elégtelen

A magaviseletre nézve

- 1 annyi mint jó
- 2 " " szabályszerű
- 3 " " rossz

VIII.

Statistikai kimutatás a tanulókról.

1. A tanulók általános áttekintése.

I. Osz- tály	II. A tanulók száma			III. Vallásuk					IV. Nyelvi viszonyaik (Minő nyelveket beszélnek?)						V. Szülei polgári állása					VI. Elő- menetelők	
	Beira- tott	Elhalt	Elma- radt	róm. kath.	görög keleti	ágost. hitvall. evan- geli- kus	helvét hitvall. evan- geli- kus	héber	ma- gyar	ma- gyar német	ma- gyar német román	ma- gyar német tót	ma- gyar német cseh	ma- gyar német len- gyel	Értel- miségi	Önálló öster- melők (föld- birto- sok s bérlok)	Önálló keres- kedők s ipa- rosok	Ma- gán tisztvi- selők	Szemé- lyes szolgá- latot tevők s mun- kások	Hala- dók	Ismét- lők
I.	103	—	23	63	—	2	1	14	27	50	1	1	1	—	39	9	41	8	6	95	8
II.	90	—	15	57	1	—	1	16	12	61	—	1	—	1	51	10	23	—	6	82	8
III.	61	1	3	48	—	—	1	8	18	36	—	3	—	—	19	12	10	17	3	60	1
IV.	52	—	7	32	—	—	2	11	14	29	—	2	—	—	26	9	7	3	7	50	2
V.	57	—	6	41	1	—	1	8	21	27	—	3	—	—	36	8	9	4	—	52	5
VI.	28	1	—	23	—	—	1	3	3	22	—	2	—	—	14	3	7	1	3	28	—
VII.	37	—	3	28	—	—	—	6	4	26	1	3	—	—	16	7	6	6	2	37	—
VIII.	34	—	4	25	1	—	2	2	9	18	—	2	—	1	15	5	3	10	1	34	—

2. A tanulmányozás eredményének áttekintése osztályonként.

T a n t á r g y a k	I. osztály.				II. osztály.				III. osztály.				IV. osztály.			
	jeles	jó	elégséges	elégtelen	jeles	jó	elégséges	elégtelen	jeles	jó	elégséges	elégtelen	jeles	jó	elégséges	elégtelen
1. Hittan	22	22	29	5*	31	13	27	4	21	17	19	—	22	12	11	—
2. Latin nyelv	11	17	30	22	9	24	30	12	19	17	16	5	6	12	21	6
3. Magyar nyelv	27	22	20	11	22	22	31	—	11	14	31	1	12	21	12	—
4. Német nyelv	18	15	29	18	14	19	31	11	15	26	16	—	7	19	16	3
5. Földrajz	15	24	25	16	20	26	24	5	19	19	12	—	—	—	—	—
6. Történelem	—	—	—	—	—	—	—	—	15	30	19	—	22	8	15	—
7. Mennyiségtan	10	23	24	20	16	11	34	14	12	19	24	2	6	11	23	5
8. Természetan	—	—	—	—	—	—	—	—	16	28	10	3	8	24	12	—
9. Vegytan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	25	10	1
10. Természetrajz	31	24	19	6	19	31	24	1	—	—	—	—	—	—	10	—
11. Rajz	21	29	25	5	24	18	22	11	16	30	8	2**	12	17	11	5
12. Szépirás	18	36	26	—	13	43	18	1	—	—	—	—	—	—	—	—

2 héber vallásu tanuló vallásbeli kötelességeinek nem tett eleget; ** 1 mentes a rajz tanulása alól.

T a n t á r g y a k	V. osztály.				VI. osztály.				VII. osztály.				VIII. osztály.			
	jeles	jó	elégséges	elégtelen	jeles	jó	elégséges	elégtelen	jeles	jó	elégséges	elégtelen	jeles	jó	elégséges	elégtelen
1. Hittan	31	13	7	—	18	6	3	—	23	8	3	—	18	7	5	—
2. Latin nyelv	12	18	21	—	5	8	14	—	5	12	13	4	10	3	17	—
3. Görög nyelv	12	16	19	2*	5	3	15	2*	7	15	7	1*	12	2	13*	—
4. Magyar nyelv	19	17	14	1	12	11	4	—	9	17	8	—	10	8	12	—
5. Német nyelv	15	23	13	—	7	9	11	—	7	14	13	—	13	8	9	—
6. Mennyiség- földrajz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	13	11	—
7. Történelem	24	19	8	—	17	7	3	—	19	8	7	—	13	10	7	—
8. Mennyiségtan	9	22	17	3	7	9	11	—	6	9	15	3**	6	5	19	—
9. Természetan	—	—	—	—	—	—	—	—	7	9	17	**	6	12	12	—
10. Vegytan	—	—	—	—	9	8	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11. Természetrajz	20	17	14	—	15	10	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12. Bölcsészet	—	—	—	—	—	—	—	—	11	15	8	—	9	11	10	—

Az 5-ik osztályban 2, a 6.-ban 2, a 7.-ben 4, a 8.-ban 3 mentes a görög nyelv tanulása alól.

1 hosszas betegsége miatt nem felelt a mennyiség- és természetanból.

IX.

Az érettségi vizsgálatok eredményének áttekintete az 1876₇-iki tanév végén.

Jelentkezett	Írásbeli vizsgálatot tett	Szóbeli vizsgálatot tett	Érettnak nyilvánított		Egyetemre szándékozott				Más pályára
			kitüntetéssel	egyszerűen	theológiai	juridikai	medikai	philosophiai k.	
24	24	23	2	17	1	13	2	2	1

X.

Figyelmeztetés.

A jövő 1877—8-ki tanév szeptember hó 1-én veszi kezdetét. Erre a beiratások augusztus hó 29, 30. és 31-én a délelőtti órákban történnek.

A felvétetni kívánó tanuló a felvételre szülei, gyámja vagy ezek megbízottja kíséretében személyesen tartozik az igazgatónál és az illető tanároknál jelentkezni.

A nem helyben lakó szülék vagy gyámok gyermekök vagy gyámoltjok felvételekor alkalmas helyettest tartoznak nevezni, kire a házi felügyeletre nézve jogaikat és kötelességeiket átruházzák, hogy a gondviselése alá helyezett tanulóra nézve a tanodának fegyelmi s tanulmányi közeleseit nevében elfogadhassa. A szülék vagy gyámok az e részben netán időközben történt változást személyesen vagy írásban tartoznak a gymnasiumi igazgató vagy osztályfőnök tudomására juttatni, míg másrészt a tanári kar jogában áll ott, hol alapos oknál fogva a házi felügyeletet elégtelennek vagy épen károsnak tapasztalja, tanártestületi határozat alapján követelni, hogy a felügyeletben czélszerű változás tétessék.

Az első osztályba szabályszerűen csak oly tanuló léphet, ki a 9. évet betöltötte és 12 évnél nem idősebb, mely körülmény keresztlevél, illetőleg hiteles születési bizonyítvány alapján igazolandó. Tizenkét évnél idősebb fiu felvétele fölött a tanártestület határoz. Ismereteinek mértékére nézve

megköveteltetik, hogy a népiskola negyedik osztályának tananyagában kellő jártassággal birjon; ez ismereteit külön fölvételi vizsgálattal igazolja, mely az első osztályba lépni kívánók mindenikére nézve kivétel nélkül kötelező.

A felsőbb osztályokba való felvétel a megelőző osztálynak sikeres végeztétől függ, és vagy arról tanuskodó nyilvános iskolai okmányok (Bizonyítvány és Tudósítvány), vagy ezek hiányában külön vizsgálat alapján történik. Ha ez okmányokból (Bizonyítvány és Tudósítvány, mely utóbbi a végzett tananyagáról ad felvilágosítást) az következtethető, hogy a fölvétetni kívánó tanulónak előmenetelét azon osztályban, melybe fölvétetni kíván, alig remélhetni, az illető tanuló fölvételi vizsgálat alá vonatik, s annak eredményéhez képest alsóbb osztályba is soroztathatik.

Oly tanulóknak, kik egy tantárgyból nyertek elégtelen osztályzatot és kiket a tanári kar képeseknek tart arra, hogy a szünet alatt önszorgalmukból pótolhatják mulasztásukat, megadja az engedélyt, hogy a szünet három utolsó napjának valamelyikén javító vizsgálatra jelentkezzenek. Ezen javító vizsgálatához más tanintézetnél nem bocsáttatnak.

Kik egynél több tantárgyból nyertek elégtelen osztályzatot, az osztály ismétlésére utaltatnak.

Kik a tanév kezdetén kívánnak érettségi vizsgálatához bocsáttatni, legkésőbb szeptember hó 1-én jelentkezzenek.

